

MAGIJA
UNUTRAŠNJE
ARHITEKTURE
DECEMBAR 2025
IZDANJE 02 GODINA I

strujja art

Priča o projektovanju
restorana

RAZGOVOR SA...

AKVS

Anđela Karabašević Sudžum

Vladislav Sudžum

DJ Dragana Janković

**PITALI SMO
UREDNIKE**

PRIČA O RESTORANIMA

DWE

STUDIO A4

ARHITEKTURA SADA

Kosana Rosulj • Branko Burmaz • Boban Jokić • Aleksandar Miljuš

Foto portret Rade Kovač

Aleksandar
Marković

IMPRESSUM

StrujaArt

neprofitno štampano izdanje broj 02
godina I, decembar 2025
izlazi kvartalno

Izdavač:

Struja d.o.o, Ž. Klemansoa 18, Beograd,
Tel: 011/30 98 555

ISBN-978-86-83268-00-9

Urednik izdanja: Aleksandar Marković

Likovno-grafički urednik: Darko Torgašev

Urednik fotografije: Rade Kovač

Prelom: Grafički Studio Torgašev

Naslovna strana: Ložionica, foto: Rade Kovač

Adresa redakcije:

Ž. Klemansoa 18, 11000 Beograd
E-mail: redakcija@strujaart.rs
Telefon: 011/30 98 555

Štampa: štamparija Cicero
Beograd, Jovana Žujovića 8

Izdavač i uredništvo ne snose odgovornost za nenamerne i štamparske greške. Za sadržaje dobijene od strane oglašivača i autora saradnika (oglas, fotografije, tekstovi), njihovu legalnost, tačnost i istinitost odgovara isključivo oglašivač, odnosno autor. Sva prava zadržana. Svako kopiranje je zabranjeno i smatraće se povredom autorskih prava, a za posledicu može imati pokretanje sudskog spora.

Nulla dies sine linea

Nijedan dan
bez nacrtane linije

Nekada davno, bogati kralj je od slikara naručio sliku petla. Slikar je pristao. Kako se bližio dogovoreni dan kada je slika trebalo da bude gotova, kralj je postajao sve nestrpljiviji. Na kraju, odlučio je da poseti umetnika, radoznao da vidi kako napreduje. U ateljeu zatekne slikara kako radi na sasvim drugim slikama.

- A petao? - upita kralj razočarano.

- A to... - reče slikar - evo, sad ćemo... i sa nekoliko poteza četkicom, on naslika petla.

Na to će kralj uvređeno:

- Pa kako to, u dva-tri poteza samo... Ja sam očekivao da se više potrudite. Ipak, ja sam dobro platio za sliku petla!

- Vidite onaj orman? - reče slikar. - Otvorite ga!

Kralj priđe ogromnom drvenom dvokrilnom ormanu i otvori mu jedno krilo.

U istom času, iz ormara se rasu mnoštvo papira sa prepunih polica. Na desetine, stotine skica i crteža petla razlete se po kralju i podu ateljea.

Bile su to skice petla na tankom, blago providnom peliru, papiru koji se koristio za crtanje u vremenu pre nego što su ljudi telefonima počeli da fotografišu.

Danas, priča o kralju i slikaru bila bi nešto drugačija.

Kralj bi, ako mu (ko zna zašto, to je ostala zagonetka) treba slika petla, mogao da je potraži na Internetu. Kao nekada u slikarevom ormanu, naišao bi na prepune "police" crteža petla, u svim pozama, bojama i veličinama sa ili bez pomoći AI.

I tako...

Od neočekivano iskrenih razgovora o arhitekturi sa uspešnim autorima, preko priče o nepodnošljivoj lakoći projektovanja ugostiteljskih objekata, do prikaza izuzetnih projekata u rubrici "Arhitektura sada", nastavljamo da tragamo hodnicima vremena, za ličnostima koje, kada je arhitektura u pitanju, imaju mnogo toga da podele sa nama.

StrujaArt

struja
art

#02/2025

SADRZAJ

08

RAZGOVOR SA...

AKVS

Anđela Karabašević
Sudžum,
Vladislav Sudžum, arhitekta

Prostor je luksuz

20

5x5 PITALI SMO UREDNIKE
Pet pitanja za pet urednika

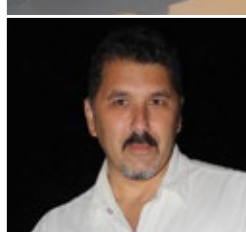
Jugoslav Vlahović:
Umetnost i umeće

Senka Vlatković Odavić:
Tražeći moj Beograd

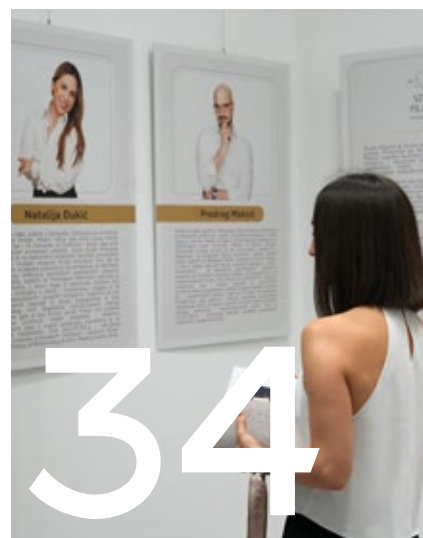
Rastko Čirić:
Nemogućnost dostizanja raja

Mihajlo Todić:
Tačka najboljeg pogleda

Petar Janjatović:
Arhitektura zvuka

RAZGOVOR SA...
arh. Dragana Janković
**Kako smo prevazišli
stara pravila**

34

UREDNIK VAM
PREPORUČUJE...
RECENZIJA IZLOŽBE
Protokol enterijera

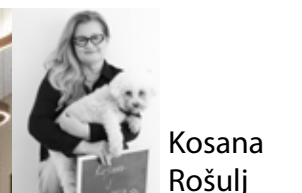
36

46

PRIČA
O PROSTORU
Minesal
Biro DWE

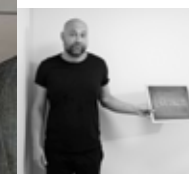
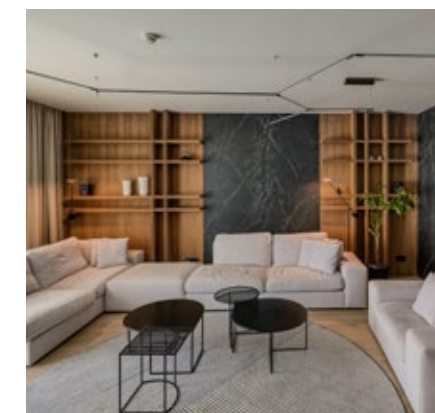

ARHITEKTURA SADA

Kosana
Rošulj

63

Branko
Burmaz

68

Studio
Spectroom
interior design

74

Aleksandar
Miljuš

80

86

Jugoslav
Vlahović
Art

struja
art

PROSTOR JE LUKSUZ

Fotografije: RADE KOVAČ

Foto: AKVS arhiva

AKVS

Andela Karabašević Sudžum
Vladislav Sudžum

Ozbiljnost tandema Karabašević / Sudžum imponuje svojim posvećenim pristupom arhitektonskim idejama, od konkursa do realizacije. U vremenu opšte površnosti, biro AKVS čini vredan iskorak ka autorskoj arhitekturi koja nam tako nedostaje. I to veoma uspešan iskorak, prepoznat od stručne javnosti, inostrane i domaće.

• Pre nego što se posvetimo aktuelnim velikim projektima/poduhvatima vašeg biroa, vratimo se malo i na sam početak. Otkud odluka da se bavite arhitekturom?

VS: Mi smo matematičari u duši. Otkako znamo za sebe bavimo se matematikom, učestvovali smo na takmičenjima u školi i zajedno završili Matematičku gimnaziju u Beogradu, gde smo se i upoznali. Arhitektura nam je delovala kao profesija kroz koju se matematičko razmišljanje može lako prelići na svakodnevni život. Pod matematikom ne mislimo na brojeve, već na logiku. Za nas je matematika način razmišljanja, a arhitektura način življenja, idu savršeno jedna uz drugu!

AK: Ja sam se sa arhitekturom prvi put susrela u osnovnoj školi, kada je moja mama angažovala arhitektonski biro za projektovanje naše porodične kuće. Potpuno me je obuzeo proces osmišljanja našeg budućeg životnog prostora, posebno što sam prostor koji sam zamišljala i crtala na papiru u kratkom roku doživela u stvarnosti i u njega se uselila...

• Koji su vam bili prvi uzori u arhitekturi, a koji su danas?

VS: Arhitektura je spora profesija, usko isprepletana sa privatnim životom. Za dugo i uspešno bavljenje njome neophodan je životni balans, pravi motivi, strpljenje... Naši uzori nisu arhitektae čije prostore volimo, iako njih ima mnogo, već pre svega

arhitektae koji su po nama savladali tu mudrost življenja za kojom i mi tragamo.

AK: Izdvojili bismo arhitektu Sašu Begovića iz hrvatskog studija 3LHD, čije misli o arhitekturi i projektovanju su nama lično jako bliske. U Srbiji je to profesor Brana Mitrović, pre svega zbog njegove istrajnosti u radu na konkursima i životne posvećenosti pomeranju granica u razmišljanju o prostoru, u sredini koja nije nimalo prijateljski nastrojena ka arhitektama autorima, čast izuzecima naravno.

• O uticajima – nasleđe, tradicija, ikonične slike iz sećanja..?

VS: Ima tu svega po malo. Na samom početku bavljenja arhitekturom, naš najveći uticaj su sećanja koja su različiti prostori ostavili na nas, o kojima možda do tada nismo svesno ni razmišljali. Onda je polako krenulo osvešćivanje prostora, intenzivno razmišljanje, proučavanje i preispitivanje poznatih prostornih obrazaca i načina življenja. Svaka situacija kojoj svedočimo ►

NAZIV OBJEKTA:

Centar kreativnih industrija i inovacija "Ložionica" i Kuća e-Uprave

INVESTITOR: Vlada Republike Srbije

Kancelarija za informacione tehnologije i e-Upravu,

Nacionalna platforma Srbija Stvara

AUTORI REKONSTRUKCIJE I

ARHITEKTONSKO-URBANISTIČKOG REŠENJA:

AKVS arhitektura, Andela Karabašević Sudžum, Vladislav Sudžum

KONKURSNO REŠENJE: AKVS arhitektura, Beograd

Originalni projekat Ložionice (1925-1927):

Nikola Raičković, inženjer

AUTORI ENTERIJERA LOŽIONICE: INKA studio

AUTORI ENTERIJERA KUĆE E-UPRAVE: MAPA architects

PROJEKATNA DOKUMENTACIJA: Mašinoprojekt KOPRING

GENERALNI IZVOĐAČ RADOVA: M Enterijer Gradnja

GODINA KONKURSA: 2021

GODINA PROJEKTOVANJA: 2022

GODINA REKONSTRUKCIJE I IZGRADNJE: 2023-2025

može biti snažan uticaj na prostor koji ćemo stvoriti. Na mene lično je veliki uticaj ostavila stambena zgrada Malo Brdo u Podgorici, arhitekta Aleksandra Kekovića, bivšeg dekana Arhitektonskog fakulteta u Beogradu u kojoj sam provodio letnje mesece tokom detinjstva. U pitanju je stambeni objekat galerijskog tipa, gde galerije slobodno stoje u prostoru i mosticima su povezane sa pojedinacnim stanovima. U stanove se ulazi preko terasa veličine sobe, stanovi su dvostrano orijentisani, prirodno provetreni, sa kuhinjskim prozorima ka terasi i galerijama. U vreloj podgoričkoj klimi, cele dane i noći smo provodili na galerijama i terasama, jurili se i igrali žmurke, prskali crevima koja kroz prozor povežemo na kuhinjsku slavinu... Tada nisam znao ko je arhitekta te kuće, niti koliko će on i njegovo delo snažno uticati na moje lično bavljenje prostorom u budućnosti.

AK: Moglo bi se reći da najveći uticaj na nas ima upravo svakodnevni život!

• **Vaš rad se vezuje za vanredno uspešno učestvo-
vanje na domaćim, i pre svega, inostranim kon-
kursima. Recite nam nešto o značaju za vas same
institucije anonimnih urbanističko-arhitekton-
skih konkursa.**

VS: Konkurse radimo da bismo razvijali našu arhi-
tektonsku misao. Tako smo počeli da se bavimo arhi-
tekturom, naša praksa je prevashodno zasnovana na
javnim konkursima, domaćim i inostranim, najrazliči-
tijih tipologija i veličina. Nismo nikada radili u drugim

biroima i sticali znanje i iskustvo kod mentora, već smo
ga nekako sami pronalazili kroz konkurse. Možda je na
taj izbor uticala naša lična zaljubljenost u takmičenja,
još iz detinjstva... Posle 13 godina rada na preko 50
konkursa, zaista verujemo da dobar projekat nije nuž-
no i izveden projekat. Svaki konkurs radimo do najsit-
nijih, nama ključnih detalja, i svi ti prostori i dan danas
živo postoje u našim mislima.

AK: Za rad na konkursima, jako je
važan fokus na prostor, umesto na na-
gradu i izvedeni objekat. Od 50 urađe-
nih konkursa, možda će 10 biti osvoje-
nih, 5 prvih nagrada, pa od toga jedna
možda krene u dalju razradu i izvođe-
nje, i to retko kada uz aktivno učešće
Autora do samog kraja u svakom de-
talju! Jako je važno da se za svaki javni
objekat raspiše arhitektonski konkurs,

jer je za kvalitetan prostor potrebno vreme za promi-
šljanje i pomeranje granica, što današnji brzi život retko
kada može da nam priušti... Naša Ložionica ne bi bila
to što jeste da nije počela od javnog konkursa! Ono što
je takođe jako važno je da institucija konkursa štiti auto-
ra i osnovnu misao o prostoru!

• **Šta biste izdvojili kao najveće dostignuće kad
pogledate iza sebe preko 50 učešća i kako ste se
nosili i sa uspesima, ali i sa neuspesima?**

VS: Naš najveći uspeh je upravo taj kontinuitet
rada na više od 50 konkursa, i to što smo tokom rada
na njima uspeli da održimo osećaj da je svaki sledeći
konkurs za nijansu bolji od svih prethodnih, pre svega
u razmišljanju o prostoru, ne govorimo o osvojenim
nagradama.

**PRVO
RADOZNALOST,
PA SVE OSTALO.**

AK: Kako bi rekao Aleksandar Keković, svaki konkurs radili smo iz duše, a ponekad se desilo da nas žiri ne zaobiđe.

• **Šta je prava mera autorske provokacije? Da li insistirate na easter egg detaljima?**

AK: Svaki naš projekat ima svoje specifičnosti, koje nikada nisu nastale iz namere da se potencira uticaj Autora na arhitekturu, već iz dubinskog sveobuhvatnog razmišljanja o prostoru koji stvaramo, koji je uvek rezultat energije koju zatičemo na licu mesta i bogatstva uticaja kroz proces projektovanja i razmišljanja o prostoru... Volimo da svaku zamisao sprovedemo do kraja, da mi lično osmislimo, testiramo i istražimo kako nešto što smo konceptualno osmislili zaista može da se jednostavno i ekonomično izvede. Projekat Ložionica u sebi krije mnogo malih podprojekata koji su nastali na taj način – gabionski paneli, vertikalna šuma bambusa, rotirajući sto kreativaca...

• **Koliko je za arhitektu važna radoznalost?**

VS: Ovde ćemo citirati Sašu Begovića, kada pita studente šta radi pisac, a oni kažu piše. Ne, nego čita! Isto važi za arhitektu... Prvo radoznalost, pa sve ostalo.

• **Jeste li naišli na projektni zadatak baš po vašoj meri? Šta bi bio opis idealnog izazova, kakvo arhitektonsko delo?**

VS: Svaki konkurs koji smo radili prvobitno smo pažljivo izabrali. Važno nam je da je lokacija na kojoj radimo nabijena energijom, u smislu prirodnih uticaja, života grada, istorije... jer iz te energije nastaje naša arhitektura.

AK: Mislim da najveće, ali i najlepše izazove postavljamo sami sebi. Poslednjih godina neretko nam se dešavalo da razrađujemo stvari koje smo mi lično postavili kroz koncept projekta, koje možda naše projekte čine izazovnim za razradu za sve učesnike koji se kasnije uključe, projektante, izvođače... Ako je naš koncept odabran za razradu, na nama je odgovornost da svake sastavni element osmislimo kako se realizuje, jer to skoro nikada nisu generička rešenja...

• **Koncept Atmospheric? Kako ste došli do toga, šta je bila inspiracija?**

AK: Za nas je arhitektonska atmosfera matematički uhvatljiv fenomen, čini je mnoštvo energetskih procesa koji nastaju uticajem prostorne konfiguracije na mikroklimu i energiju lokacije i svakodnevnog života, vazdušni tokovi, osunčanje, temperaturna polja, vlažnost vazduha, prostiranje zvuka, primenjeni materija-

li... Često je atmosfera nekontrolisani prateći efekat projektovanog prostora, jer se u koncipiranju prostora arhitekti njome ne bave s naučnom preciznošću, već je posmatraju pomalo kao metafizički fenomen... Naša cela praksa je jedno veliko istraživanje na tu temu, i ujedno je i fokus mog istraživanja u doktoratu.

• **Interesantna je i vaša ideja polivalentnog unutrašnjeg prostora. Pojasnite nam taj koncept kada je stanovanje u pitanju.**

Ideja o polivalentnom prostoru potiče od holandskog arhitekta Hermana Herbergera. Za razliku od multifunkcionalnog prostora, koji je recimo prazna hala sa svom pratećom opremom da može postati bilo šta u odnosu na potrebe korisnika, polivalentni prostor podrazumeva dozu kontrole transformacija prostora od strane arhitekta. Arhitekturom se postavlja poligon za odvijanje nekoliko mogućih scenarija korišćenja koje korisnik dalje bira i interpretira. Na taj način projektuje se sloboda korišćenja prostora, umesto direktnog određivanja koji prostor je namenjen čemu...

• **O autorskoj arhitekturi kod nas danas.**

Ovde bismo voleli da probamo da definišemo autorstvo, jer nam se čini da je dosta različitih tumačenja u praksi. Autorstvo je proces, zahteva vreme i životnu posvećenost. Po nama, da bi neko bio Autor prostora mora zadovoljiti tri kriterijuma: (1) da je prostor proistekao iz njegove duše, (2) da tokom celog procesa uvek drži širu sliku u glavi i brani suštinu projekta (u mnoštvu mišljenja različitih učesnika u projektu autor donosi odluku i snosi odgovornost za nju) i (3) da briga o tom prostoru ne prestaje sa završetkom izvođenja, već traje zauvek. Autorska arhitektura je naša životna borba, a

sa projektom Ložionice smo napravili možda najveći iskorak ka sveopštem razumevanju i poštovanju autorstva u našoj sredini... U tome smo imali sreće da nas ljudi sa druge strane razumeju i podrže.

• **O važnosti ritma, harmonije, kontrasta u vašim projektima.**

Ovo je više pitanje za teoretičare i kritičare arhitekture, nego za nas... Ritam, harmonija, kontrast su deo krajnjeg rezultata i verovatno negde utkani u našu podsvest, ali mi svesno nikada od njih ne polazimo, niti njima branimo naša rešenja. Uvek polazimo od života prostora, i od energije kojom se bavimo i ka kojoj težimo...

• **Svetlosna dimenzija u arhitekturi biroa AKVS.**

VS: Uradili smo više od 50 konkursnih projekata do

**AUTORSKA
ARHITEKTURA JE
NAŠA ŽIVOTNA
BORBA**

sada, i za svaki od njih i danas znamo poziciju sunca na nebu u bilo koje doba dana i godine. Kao što fotografi kažu da pre svega fotografišu svetlost, moglo bi se reći da arhitekta prostorom pokušava da uhvati svetlost.. Zato nam je jako drago kada se fotografi samovoljno vraćaju iznova i iznova da fotografišu našu arhitekturu!

AK: Ovo se odnosi i na veštačko osvetljenje objekta koje nam je podjednako važno. Nikada ne prepuštamo osvetljenje u potpunosti projektantima elektroenergetskih instalacija, niti konsultantima za osvetljenje, već uvek osnovni koncept osvetljenja osmišljamo mi, zajedno sa izborom svetiljki i osnovnim fotometrijskim proračunima i 3d vizualizacijama budućeg osvetljaja koje testiramo u našem birou...

• **Spomenimo i tehno-ekonomsku krivu: kako i gde se zaustaviti ako klijent nije postavio, nesvesno ili smišljeno čvrstu granicu?**

Nismo do sada imali taj problem, možda i zato što sami sebi uvek jasno odredimo granice i tražimo pravi balans. U današnje vreme, novac je zaista relativna stvar, i ne možemo se na njega osloniti... Ono što je nama bitno i što drži našu arhitekturu nevezano za raspoloživi budžet je prostor koji koncipiramo na samom početku, i koji ne zavisi nikada od skupoće primenjenih materijala... Sam prostor je luksuz za koji se borimo, i koji je svima nama uvek dostupan... Naš prvi projekat Letnjih kuća u Radanovićima je možda projekat sa najmanjim budžetom ikada koji je osvojio Grand Prix na beogradskom Salonu arhitekture!

• **Koliko dozvoljavate izmenu osnovne ideje tokom realizacije nekog projekta? Kako se nositi sa preterano proaktivnim investitorima?**

Ne dozvoljavamo izmenu osnovne ideje, ako se to desi, mi više nećemo biti u tom projektu. Kroz koncept konkursnog rešenja postavljamo jasnu misao o projektu, koja se može objasniti u pet rečenica, nevezano za veličinu projekta.

Tih nekoliko početnih premisa su suština za koju se svi borimo tokom dalje razrade projekta i koja se ne sme menjati, a sve ostalo je naravno podložno razradi, izmenama, prilagođavanju, u odnosu na novonastale okolnosti... Uvek smo otvoreni za kompromise, pod uslovom da nam je šira slika uvek u fokusu, i da smo mi sprovodioci izmena u projektu, jer jedino tako se održava autorstvo.

• **Šta je tajna dobre saradnje sa drugim autorima, kreativnim saradnicima? (jasan zajednički cilj, spremnost na kompromise ili nešto treće)**

ARHITEKTURA
PROSTOROM
POKUŠAVA
DA UHVATI
SVETLOST...

Hijerarhija, pre svega, i međusobno poštovanje. Arhitektura i konkursno rešenje moraju biti prvi i neprikosnoveni. U velikim projektima, kao što je Ložionica, neophodno je učešće više autora tokom razrade projekta, u enterijeru, konstrukciji, akustici... Važno je da svaki autor pojedinačne celine poštuje osnovni arhitektonski koncept i širu sliku postavljenu kroz arhitekturu, kao i da kroz svoj rad da snažan autorski doprinos koji će unaprediti osnovni koncept. Imali smo sreće da je u radu na Ložionici to zaista bilo tako.

• **AI? Šta mislite i da li je koristite u projektovanju i u kojoj fazi?**

AK: Na projektu Inovacionog distrikta u Kragujevcu radimo na razvijanju prototipa kinetičke fasade koju će moći da pokreće veštačka inteligencija. To u bilo kom trenut-

ku vremena pre današnjeg ne bi bilo moguće izvesti. Što se tiče samog procesa stvaranja prostora, ne koristimo veštačku inteligenciju. Osnova veštačke inteligencije je da se neki procesi ubrzaju. Mi, sa druge strane, volimo da usporimo i da damo vreme da se neke stvari promisle na pravi način, umesto da budu generičke. Što naravno ne znači da nam nije od velike pomoći u istraživačkom procesu koji prethodi procesu stvaranja...

VS: Živimo u vremenu kada se svi divimo mogućnostima veštačke inteligencije, dok u isto vreme

strepimo i razmišljamo u kojoj meri su naše mogućnosti zamenljive. Iako smo veoma zainteresovani i angažovani u tom polju, posebno jer smo odrasli u dobu kompjuterske revolucije, verujemo da je ljudski mozak najjača mašina. Suština koju čovek u sebi nosi, ona koja pomera granice i stvara, teško može da se zameni. Ako se u budućnosti to nekada dogodi, imaćemo mnogo veće brige.

• Šta je za vas značila nagrada na salonu arhitekture? Ima li još Salon uticaj i ugled u struci kao ranije?

Grand Prix na Salonu arhitekture je došao zaista rano u našem profesionalno razvoju, i to za naše prvo izvedeno delo. Tom prilikom nas je nekoliko kolega upozorilo da budemo pažljivi sa slavom koja nas čeka, možda kao odjek ranijeg značaja nagrade na Salonu... Ova nagrada je naravno nama lično bila veliki vetar u leđa, ali se u našem radu nije mnogo toga promenilo, mi smo nastavili da se bavimo konkursima. Te godine kada smo

osvojili Grand Prix, već smo radili na razradi velikog projekta za unapređenje standardnog stanovanja u Ruskoj Federaciji, kao i na projektu Ambasade Republike Srbije u Kanberi, oba projekta kao rezultat međunarodnih konkursa koje smo osvojili prethodne godine.

• Koje elemente do sada najzahtevnijeg i svakako najuticajnijeg vašeg uspeha, kompleksa Ložionice biste izdvojili?

Ložionioca je rezultat raspisivanja javnog anonimnog arhitektonsko-urbanističkog konkursa od strane naručioca Kancelarije za IT i eUpravu i nacionalne platforme Srbija Stvara. Jedan je od retkih projekata u našoj zemlji koji je izabran i izveden prema konkursnom rešenju, uz aktivno učešće autora do samog kraja. Nadamo se da će primer Ložionice otvoriti put ka mnogim budućim javnim objektima koji će nastati na isti način.

• Prošlo je dosta vremena od konkursa za Ložionicu do danas. Kakav je osećaj kada je toliko zahtevna realizacija u pitanju, konačno gotova?

Za nas je saradnja sa velikim timom stručnjaka u različitim oblastima bila jedno nezaboravno, životno iskustvo, i proces kroz koji smo mnogo naučili. Autorstvo na ovom projektu znači da naše angažovanje nikada nije gotovo... Sa uzbuđenjem pratimo život prostora koji smo toliko zamišljali, i uvek mu se vraćamo, i radujemo se svakom novom, a posebno neočekivanom događaju! U velikom izložbenom prostoru organizovani su baletski performansi, a nedavno smo čuli da je bio i boks meč! Takođe, sa timom Ložionice vodimo stručne obilaske kompleksa, koji će po svemu sudeći postati lepa tradicija u budućnosti...

• Koji drugi važni projekti čekaju vaš biro da se „sklope kockice“ za realizaciju?

Radimo na razradi projektne dokumentacije za projekat Arheološkog parka Belo Brdo u Vinči, sa objektima Centra za posetioce, Naučno-istraživačkog centra neolita i Mesne zajednice Vinča, takođe na osnovu prve nagrade na konkursu koji smo osvojili godinu dana nakon Ložionice... Takođe, u toku je izgradnja projekta Inovacionog distrikta u Kragujevcu, koji smo osmislili za Kancelariju za IT i eUpravu... Na oba projekta se bavimo novim uzbudljivim izazovima, koje sme većinski sami sebi postavili.

• I na kraju, ali ne i najmanje važno, šta je vaš stav o metamorfozama kroz koje prolazi Beograd?

Život grada rezultat je života društva, a mi živimo u jednom zaista uzburkanom periodu, gde se

prepliću mnogi uticaji... Mislimo da grad stalno prolazi kroz metamorfoze, to je posebno tačno za Beograd kroz istoriju. Njihov pravi efekat ćemo verovatno shvatiti tek sa vremenskom distancom. Kao arhitekte, najvažnije je da aktivno učestvujemo u građenju grada, svako na svoj način, i da se

borimo za javni prostor našeg grada najbolje što umemo!

Dok smo realizovali ovaj intervju, stigla je vest o nagradi Piranezi, još jedna potvrda da su izvanredni mladi ljudi koji čine biro AKVS na pravom putu.

YOUR
FLOOR
OUR
PASSION

LABOR SRB

www.laborsrb.com

PET PITANJA ZA PET UREDNIKA

Ratni fotograf Robert Kapa (Robert Capa), ranih pedesetih godina prošlog veka, kartonske kutije sa fotografijama o životu mladih generacija nakon II svetskog rata, jednostavno će obeležavati oznakom „X.“ Vremenom to će u popularnoj kulturi postati prepoznatljiv simbol posleratnih generacija (skraćeno, Gen-X) uz brojne druge ikonične asocijacije.

Jugoslav
Vlahović

Senka Vlatković
Odavić

Rastko
Čirić

Mihajlo
Todić

Petar
Janjatović

K

ako je vreme prolazilo, nova godišta će se preplitati sa postojećim, donoseći i novi pogled na svet i život. Bejbibumeri, Milenijalci, i dalje... svi sa svojim specifičnim senzibilitetom u umetnosti, politici, i stavovima o opštim vrednostima društva koje grade.

Mi nastavljamo da istražujemo koliki je ostavila otisak arhitektura, iz drugog plana, na ljude koji se svog celog profesionalnog života bave sasvim drugim temama, od muzike i književnosti, do grafičkog dizajna i sporta. Njihovi odgovori na identična pitanja o arhitekturi kriju u sebi zrno mudrosti i iskustva različitih generacijskih pristupa.

Inače, Njujorški Institut fotografije čuva preko četiri hiljade fotografija Roberta Kape, jedinog fotoreportera koji je lično dokumentovao iskrcavanje američkih vojnika na „plažu Omaha“ tokom savezničke invazije na Normandiju. „Ako ti slike nisu dovoljno dobre, onda nisi dovoljno blizu“ govorio je Kapa.

Priredio i razgovore vodio: Aleksandar Marković

UMETNOST I UMEĆE

01

Najupečatljivije delo u arhitekturi

U početku beše reč!
U mom slučaju, u početku beše prijemni ispit na Arhitektonskom

fakultetu u Beogradu...I jedan od zadataka na tom prijemnom, koji baš i nije bilo lako položiti (bilo je dosta kandidata, duplo više nego što primaju) bio je: Fasada tehničkog fakulteta, u tadašnjem Bulevaru revolucije,

Foto: RADE KOVAČ

Radovi likovnog umetnika i pedagoga Jugoslava Vlahovića nalaze se u Muzeju savremene umetnosti, Muzeju primenjene umetnosti i mnogim svetskim muzejima. Jugoslav Vlahović je dobitnik brojnih domaćih i međunarodnih nagrada i priznanja za ilustracije, karikature i grafički dizajn. Predavao je na Fakultetu primenjenih umetnosti. Imao je preko 80 samostalnih izložbi, ilustrovao više od 100 knjiga i stripova, objavljuvan je u relevantnim inostranim („New York Times“ i dr.) i našim medijima (skoro pet decenija u „NIN“-u). Na muzičkom polju, pored aktivnosti u akustičarskoj grupi „Porodična manufaktura crnog hleba“, bio je učesnik originalnog mjuzikla „Kosa“ u Ateljeu 212. Njegov grafički dizajn svih albuma „Riblje čorbe“ predstavlja neizbrisiv trag u popularnoj kulturi kod nas.

po sećanju! Ja sam se toga dosta dobro sećao, i prošao sam taj prijemni, dosta dobro plasiran, koliko se sećam. Tako da, za mene, ta zgrada je ostala kao upečatljiva i značajna u mom životu i u živom sećanju, evo do dana današnjeg!

02

O uticaju arhitekture na teme koje su Vaše polje interesovanja

Posle prve godine na arhitekturi, otišao sam ipak na primenjenu grafiku, zanimala me karikatura, ilustracija, dizajn, i tu sam se našao. Ja se kasnije u svom radu nisam mnogo bavio arhitekturom, mene su zanimala druge teme. Inače posedujem dvotomni katalog međunarodnih izložbi u Budimpešti 1992-94, „Arhitektura“. Tu su crteži na te teme spoja arhitekture i karikature, zapravo to je jedina knjiga za koju znam, te vrste. Ali zato kad je grafički dizajn u pitanju, reći ću nešto o veštini baratanja alatima, lenjirima, šestarima, pa i bojom, koju sam stekao u periodu studiranja na arhitekturi: ovaj moj logo za „Riblju čorbu“, on nije nastao od nekog postojećeg fonta, urađen je prema pisačkoj mašini, ali na moj način. Autentičan je. I zahvaljujući Arhitektonskom fakultetu, i tom znanju koje sam stekao tamo, ja sam to uradio za noć! Tada, kada se sve radilo „peške“.

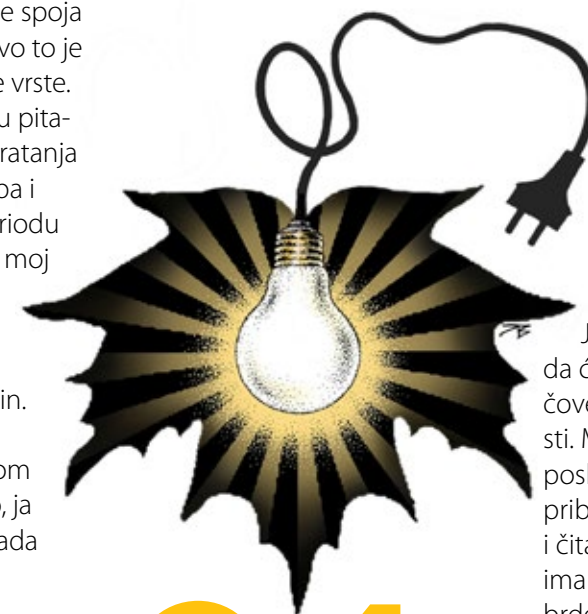
03

Omiljen/a arhitekta/ arhitekt ?

Početkom sedamdesetih bio sam dva meseca u Americi u okviru programa „Kamp Amerika“. Bili smo u kampu u blizini Čikaga, i imali smo na kraju dve nedelje za slobodno putovanje. Kada su me pitali šta bih voleo da vidim, bili su iznenađeni mojim predlogom da to prvo bude Robie House, Frenka Lojda Rajta. Bio sam oduševljen jer su mi to i omo-

gućili, tako da sam se našao na, za arhitekturu, jednom tako značajnom istorijskom mestu! Relativno je malo to, ali moćno, a ja sam satima sve upijao i sagledavao.

A dvadeset godina kasnije, nađem se ja u Njujorku, u kući koju je projektovao Rajt! I kažu mi domaćini, ovo su zadnji meseci, ta kuća od 30-ak spratova se ruši uskoro, uz velike proteste arhitekata, jer se radi o istorijskom objektu, jednoj od prvih staklo/čelik zgrada! Ali na istom mestu dolazi nova staklo/čelik zgrada od 60 spratova...

05

Zemlja ili grad koji su Vam ostali u izuzetnom sećanju upravo zbog svoje arhitekture

Jedan veličanstven utisak grada ću da pomenem, kao primer čovekove neimarske sposobnosti. Moj prvi odlazak u Njujork, posle aerodroma ulazim u bus i približavamo se Njujorku. Tu ima i čitav sat, od JFK aerodroma, i ima jedno uzvišenje na putu, brdo, ne veliko. Već je predveče ide autobus tom uzvišicom, i vide se u daljini, kao da svetla idu odozgo. Ali odjedanput, bukvalno skoro trenutno, dolazimo do vrha tog brda, i ukazuje nam se Menhetn na dlanu! U svoj onoj blistavosti stotinak solitera i sve to titra na Hadson reci, jer već je mrak, sva su svetla upaljena.

To je tako fascinantna prizor, pun autobus, bilo je dosta ljudi koji se nešto šale i pričaju, ali na toj uzvišici, odjedanput muk – svi ćute, samo gledaju, i to je trajalo sledećih desetak minuta – zvuk koga nema! Jer taj prizor nagli te ostavi bez reči. Veličanstven prizor. To je bilo početkom '80-ih.

struja
#02/2025

NEMOGUĆNOST DOSTIZANJA RAJA

Rastko Čirić je profesor emeritus na Fakultetu primenjenih umetnosti u Beogradu. Bavi se animacijom, stripom, grafičkim ilustracijama ali i muzikom. U popularnoj kulturi prepoznatljiv je po Rubber Soul Project, muzičkim projektima inspirisanim Bitlsima. Dobitnik je brojnih domaćih i međunarodnih nagrada (preko 70) u različitim umetničkim oblastima.

01

Najupečatljivije delo u arhitekturi

Za mene je to Korunovićeve zgrade stare pošte, pored bivše železničke stanice. Vikipedija kaže da je ova zgrada „smatrana za jednu od najlepših građevina u međuratnom Beogradu i vrhunsko delo modernog srpsko-vizantijskog stila.“ Njena lepota uništena je tokom (savezničkog) bombardovanja 1944. godine, da bismo je „rekonstruisali“ 1947. pretvorivši je u ogromnu kutiju za cipele. Kao mali, tokom cele osnovne škole, živio sam u neposrednoj blizini, ne znajući za njen originalni izgled. Bio sam zapanjen kad sam mnogo kasnije video tu raskoš na starim fotografijama. Smatram je jednom od deset najlepših građevina na svetu. Samo što, za razliku od ostalih devet, ona ne postoji u stvarnosti. Krajslerova zgrada na koju je Njujork ponosan i Korunovićeve Pošta – mrtva trka! Dok pišem, ono šta je ostalo od nje je srađeno sa zemljom. Tvrdi se da će joj se vratiti stari izgled. Videćemo. Bojim se da će to biti „zamalo Korunovićeve Pošte“.

02

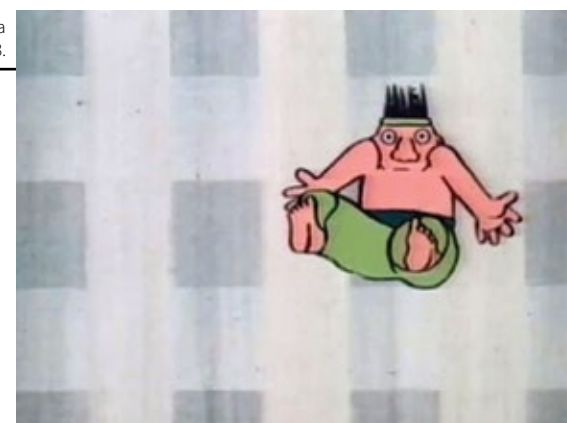
O uticaju arhitekture na teme koje su Vaše polje interesovanja

Moje najuže polje interesovanja je animirani film. Zanimljivo je da u 16 animiranih filmova koje sam do sada napravio arhitektura nema svoju ulogu. Jedini izuzetak bio bi film „Lalilonska kula“ koji sam radio za Zagreb film (1988). U tom filmu glavni junak pada ispred fasade navodno beskonačne kule. Svi detalji o ovom filmu nalaze se u mojoj knjizi „Oživite crteže“, čemu je posvećeno celo jedno poglavlje. Sama arhitektura zapravo nije suštinski bitna u ovom filmu, ona je svedena na najjednostavnije moguće pravougaone prozore, pravilno raspoređene, koji se kreću nagore, u suprotnom smeru od padanja junaka. Suprotstavljeni su padanje kao motiv sa građenjem kule. Naslov je igra reči koja odvrća pažnju od značenja kule u Bibliji. Beskonačnost kule izriče nemogućnost dostizanja raja.

03

Omiljen/a arhitekta/ arhitekt?

Pre neki dan naišao sam na naslov u novinama „Ko je Branslav Mitrović – arhitekta koji je sačuvao Sajam?“. U kontekstu ovog pitanja pomislio sam: arhitekta koji je sačuvao Sajam je moj omiljeni arhitekta! Branu Mitrovića cenim i poznajem lično, tako da je slika o čoveku i delu bila zaokružena.

Rastko
Čirić

04

Koliki značaj za Vas ima unutrašnja arhitektura

Onoliki koliko je meni od koristi. Moju malu radnu sobu jedan prijatelj je nazvao „podmornicom“. Zapravo, ja sam bio inspirisan okruženjem koje je imao muzičar Kit Emerson (ELP) i koji je bio na koncertima potpuno okružen raznim klavijaturama. Ja sedim na radnoj stolici koja može da se okreće i okružen sam radnim stolovima, jedan je za crtanje, na drugom je kompjuter, a tu je i klavijatura mog pianina za paralelne aktivnosti. Treći sto je zauzeo veliki A3 skener, a četvrti je bio predviđen za velike formate, ali je pretrpan svim i svačim.

Pošto sam stalno zanesen nekim projektima, lenj sam da se brinem za lepotu mog prostora. On je utilitaran i sam sebe gradi. Konstruktivizam.

05

Zemlja ili grad koji su Vam ostali u izuzetnom sećanju upravo zbog svoje arhitekture

Imao sam sreće da obiđem mnogo zemalja i zanimljivih gradova. Recimo, nekoliko puta

bio sam u Lisabonu, sa svojim maštovitim pločnicima i keramičkim fasadama, Peking u kome se sukobljavaju drevno i supermoderno, Rejkjaviku gde kiša pada horizontalno. Međutim, neću pričati o tome, već o jednom mestu koje je manje-više nepostojeće. Zove se Hobiton i nalazi se na Novom Zelandu. To je zapravo scenografija za filmove iz serije Gospodari prstenova. Njeno pravo postojanje zapravo je dvodimenzionalno i nalazi se u filmu, ali ako se posmatra u prostoru, liči na arhitekturu. U filmu kad se povežu kadar sa vratima i nekom prostorijom, mi mislimo da se prostorija nalazi iz tih vrata. Filmski i realni prostor su dve stvari. Posle završetka snimanja hteli su da sve scenografije poruše, ali je zanimanje turista i njihovih džepova učinilo da se vlasnici predomisle i rekonstruišu sve filmske objekte. Mostove koji su bili kobajagi, samo za slikanje iz daljine, izgradili su da preko njih može da se pređe. U staništa Hobita, sa velikim okruglim drvenim vratima, nije moglo da se uđe. Kad se vrata otvore, unutra je bilo samo pola metra prostora do gole zemlje. Mogao si samo da se slikaš ispred njih. Međutim, ja sam tamo bio davno, neposredno posle snimanja filmova, možda su u međuvremenu, zbog turista, izdubili prava staništa kao u filmu i ispunili ih nameštajem, ne znam. U svakom slučaju, to je lep primer „lažne arhitekture“ koja nije utilitarna i koja je bliža vajarstvu.

Petar Janjatović je novinar i rok kritičar. Od saradnika legendarne emisije „Veče uz radio“ do pisanja u brojnim časopisima („Džuboks“, „Zdravo“, „Start“, „Politikin Zabavnik“, „Vreme“, „Nin“) pratio je prvenstveno muzičku kulturno-umetničku scenu, našu i svetsku. Autor je „Ilustrovane YU Rock enciklopedije 1960-2023“ objavljivane u više dopunjenih izdanja.

ARHITEKTURA ZVUKA

Foto: ŽELJKA DIMIĆ

01

Najupečatljivije delo u arhitekturi

Kada sam kao student počeo da putujem po Evropi, Akropolj mi je bio apsolutno fascinant. Taj osećaj koji imaš kada se popneš tamo, a pri tome sam bio u julu mesecu, po najvećoj mogućoj vrućini, na pola puta sam se pitao šta meni ovo treba, iako sam imao dvadeset godina... ali prosto doživljaj tih jednostavnih linija i te ozbiljne istorije – i naravno da ima i ta težina „kolevke civilizacije i mudrosti“, eto to mi prvo pada na pamet. Naravno jako mnogo ima dela koja su visoko na top-listi, ali evo, kako kažu Englezi „s vrha glave.“ Sigurno da tu ima ulogu što

je to bilo moje prvo putovanje po Evropi, gde sam celu Italiju prošao, spustio se brodom do Igumenice, i onda do Atine i Soluna. Ali, „napropljen“ impresijama tada, i pri tome, još sam putovao auto-stopom i sretao mnogo neverovatnih ljudi.

02

O uticaju arhitekture na teme koje su Vaše polje interesovanja

Koncertni prostori – naravno! Hvala Bogu, bio sam u veoma različitim, i od onih koji su prepravljene fabričke hale, podrumi adaptirani – čuvena Likovna Akademija u Beogradu, koja je u onom zadatom prostoru dobila izgled nečega što je autentičan klub, kao da si na Menhetnu, čuvenom klubu

CBGB. Sve ono što su momci „štapom i kanapom“ u tim podrumima sređivali bilo je apsolutno u funkciji te rok scene koju smo promovisali.

Sa druge strane, operske sale su za mene vrhunac. Prvo, zbog dizajna, akustike i estetike. Imao sam priliku da budem u Hamburgu, tamo je relativno skoro napravljena Elbfilharmonija koncerta dvorana, i to je neverovatno iskustvo, briljantno je potpuno. Pri tom, imao sam tu sreću da sam bio gost „Gete Instituta“ pa su oni za nas novinare, producente, kompozitore i muzičare iz celog sveta, napravili sedmodnevnu ekskurziju Berlin-Hamburg za sve stvari vezane za muziku i muzičku industriju. I, na kraju, poslednje večeri, obilazak zgrade Elbfilharmonije!

A sa druge strane, ja imam oduvek fascinaciju open air koncerata.

I kad se na nekom mestu, može biti najobičnija livada, odjedanput postavi cela priča, to tako dobije čarobno nešto, sa onim kranovima, velikim ozbiljnim binama...

Pa način na koji je Exit realizovan, isto je, meni fenomenalan-više bina i nijedna ne smeta jedna drugoj, vrlo promućurno postavljene da može da svira pedeset bendova za jedno veče. Ti se šetaš iz jedne atmosfere u drugu, i svaka priča je za sebe, u skladu sa žanrom koji se na toj bini promovira. Mislim da je to bilo veliko umeće napraviti u ipak tako skučenom prostoru Petrovaradinske tvrđave, a za broj ljudi koji se tamo skupljao.

Inače razne vrste vizuelizacije svoje muzike, kao i svojih ideja, isto je bitna stvar.

Ima puno primera za to, grupa Pink Floyd, recimo. Bio sam u Londonu kada je imao premijeru film The Wall. I kad ti vidiš da je dobar deo centra Londona oblepljen plakatima, svuda su bile istaknute fotografije iz filma, najave, najave, najave... i tako dobiješ identifikaciju sa tim. Naravno da smo odmah otišli u bioskop.

Otišli bi mi i bez toga, logično da ćemo mi da idemo, ali ta agresivna kampanja, kao i ranije, ta lebdeća svinja nad Londonom (simbol albuma Animals grupe Pink Floyd, izašao 1976. godine – prim. red.) povukla je razne ljude koji su razmišljali: Ok, znam za Pink Floyd, ne razumem baš sve to, ali...

Uostalom, to što mi danas, 2025. godine spominjemo leteću svinju nad Londonom govori koliko je to nešto bilo značajno.

Dok smo kod njih - na jednom od tih stopiranja, to je bilo 5-6 godina pošto je album izašao, kroz Nemačku smo išli brat i ja, stao nam je neki kamiondžija. Padala je kiša i mi smo bili kao miševi pokisli, i ušli u kamion, on je odmah uključio grejanje da se adaptiramo, i imao je dva zvučnika. Ti kad sediš

u onom kamionu, iznad u kabini, ti se moćno osećaš, to je kao da si na pramcu broda – i pustio je The Dark Side of The Moon. Kako je to bilo sjajno! A klinac, imao je npr 27,28 godina... I eto, malo pre se smrzavamo, drhtimo, niko neće da nam stane, a onda... taj zvuk! Ja sam tada prvi put čuo tako dobar zvuk u vozilu! Ok kod kuće, ali to – ideš po auto-putu i slušaš moćnu muziku, e to je prava Arhitektura zvuka! Mene je taj doživljaj fascinirao potpuno. I volim da se setim takvih stvari.

03

Koliki značaj za Vas ima unutrašnja arhitektura

Godinama sam bio prilično ravnodušan. Bilo mi je bitno samo da bude funkcionalno i udobno – da se ne udaram ni u šta. S godinama, počinjem da gledam potpuno drugim očima. Kad sam u tuđim kućama, kad sam u drugim prostorima, gledam kakve su pločice, kakve su slavine, kakav je pod...

Nekako mi je sve važnije i važnije to sve, i naravno, gledam da ukradem nečiju ideju, za sopstvenu kuću, za sopstveni stan. Jer, pretrpan sam diskovima, vinilima, knjigama, i to sad treba da bude poslagano i da mi bude lepo, da ne smeta, da ne zaguši prostor. Već nekoliko godina živim u jednom stanu koji ima ogromne prozore, i to mi toliko znači – puna je soba svetlosti, i trudim se da ne zatrpavam sa previše nameštaja. Skoro smo radili rekonstrukciju stana i stvarno sam se oslobodio balasta raznog, tako da, izuzetno mi je važno i nekako, bogatije se

Petar Janjatović

osećam što gledam na enterijere drugim očima.

04

Zemlja ili grad koji su Vam ostali u izuzetnom sećanju upravo zbog svoje arhitekture

Neću biti preterano originalan: Italija. I to je baš to putovanje auto-stopom, od Trsta do Napulja, sa zadržavanjem u svim gradovima koji se moraju obići i celu tu liniju civilizacijsku na neki način vidiš i pune su ti oči... drugo, ja volim te zemlje gde se sve dešava na ulici. A život na ulici je ono što ti nudi Mediteran. Od onoga kako sam doživeo Italiju, severni deo, sa svim tim fascinantnim gradovima, sa njihovom uređenošću, sa istorijom, i onda uđeš u Napulj, u jedan raspad potpuni koji takođe ima svog šarma. U selu Pocuoli pored Napulja, gde se oseća sumpor od vulkana, u lokalnoj piceriji koja ima tri stola, i pica peč koja je zauzela pola te kafane, pojeo sam najbolju picu u životu!

Pa recimo, i kad odeš u Veneciju, čim se makneš malo dalje od trga Svetog Marka, samo 3-4 ulice iza, kafa košta kao i u Beogradu i sede lokalci. Nema one turističke histerije, pa sedneš i ti u baštu i uz espresso glumiš da si lokalac! Pri tome, tu su već i oronule fasade, neke prevrnutе kante sa smećem... Jer u centru, Venecija je kao i svaki turistički grad, pomalo i Potemkinovo selo.

TRAŽEĆI MOJ BEOGRAD

Fotografije: RADE KOVAČ

Senka Vlatković Odavić je novinarsku karijeru započela u omladinskom magazinu „L&P“. Od 2003. godine član je redakcije TVB92, a u „Insajder produkciji“ je od osnivanja 2015. Radila je kao novinarka, autorka i dnevna urednica portala Insajder.net. Autorka je i dokumentarnih filmova o društveno angažovanim temama. Danas je urednica i novinarka Insajder TV.

01

Najupečatljivije delo u arhitekturi

Semiramidini vrtovi!
Nekako ima taj uticaj žene. Stalno smo slušali o tim patrijarhatima, o tom malom uticaju žene, i ja to nikada nisam razumela – gledajući svoju porodicu, ni kroz tih par generacija o kojima su mogli da mi prepričaju iz moje porodice, nikad nisam imala utisak da su žene bile inferiorne. I onda mi je bilo potpuno neverovatno da su kroz istoriju žene bile inferiorne, i mislim da ti Semiramidini vrtovi pokazuju da su žene ustvari bile dominantne, a da su neki „dečaci“ radili za njih. Na kraju se ispostavi da je žena u bazi svega! A kada pomislim na savremenu arhitekturu, kad pomislim na pogled koji volim, to je pogled ka Kalemegdanu sa druge

strane Ušća, sa novobeogradske strane. To me čini sigurnom!

Ne znam kako da objasnim, ali taj osećaj sigurnosti koji me u tom trenutku obuzme, je nemerljiv!

02

O uticaju arhitekture na teme koje su Vaše polje interesovanja

U ovim trenucima arhitektura puno prožima moj posao. Grad u kome ja živim nije grad u kome sam odrasla. Nema čak ni duh grada u kome sam odrasla. Ako bih moje prijatelje iz inostranstva trebalo negde da odvedem prvo bi mi pala na pamet Skadarlija, ali tamo ćemo polomiti noge dok stignemo do kafane, i biće dosta zabavan sam taj put. I ranije je bilo nezgodno, koldrma je sećam se, bila dosta ugačana (osetili su moji zglobovi) i dosta stara i to su zaposeli neki novi, neki čudni ljudi, kojima su boemi samo stihovi iz pesama. Mislim da smo mi krivi što nismo sačuvali taj duh Beograda, nismo uspeali da sačuvamo autentičnost, i onda je neko odlučio još i da nam ogradi reku!

To ograđivanje reke meni je paradigma svega onoga što smo mi dozvolili. I ako je reka ta neka sloboda, neki protok vremena, mi smo dozvolili da se od toga odvojimo nekim višespratnicama.

E sada, u svemu tome se nalazi jedna zgrada koja je meni bila simbol da dolazim kući, jer sam odrasla u Karađorđevoj. Sa te zgrade ja sam učila rimske brojeve, to je meni bio put do kuće, peške sam se spuštala do nje, pamtim to iz devedesetih, iz te zgrade su izlazili ljudi sa gomilom kofera, gledajući na sve strane, tražeći taj moj Beograd. A onda sam otišla

Senka Vlatković Odavić

u Ženevu, i verovali ili ne, od cele Ženeve o kojoj ljudi pričaju kao o čudu arhitekture jer jeste prelepo pored jezera, meni je u glavi i danas samo jedna slika – slika železničke stanice u Ženevi. Kada dignete glavu, vi vidite stanicu u Beogradu! E te stanice više nema. Zapravo, sad je ta stanica jedna kulisa.

03

Omiljen/a arhitekta/ arhitekt?

Namerno biram Jelisavetu Načić, ne zato što mi je omiljena u smislu građevina, mada su lepe zgrade koje je radila, nego zato što je bila prva žena arhitekta u Srbiji. Važna je činjenica da se izborila za svoje mesto. Mislim da je ta emancipacija koja dolazi u Srbiju u XIX veku dosta važna, dala nam je vezu sa Evropom. Nije sudbina Jelisavete Načić bila sjajna – kao ni većine genijalnih žena – ali je uspeła da se izbori za mesto koje ne da joj nije namenjeno, već je bila sputavana. Ostala je škola „Kralj Petar I“ i mislim da je strašno važno da u tu školu i dalje idu deca. A nije ni stepenište na Kalemegdanu bilo lako isprojektovati, jer one ako ih malo bolje pogledamo, vrlo vode računa o šetačima, da mogu da se i oslone, i nameste i odmore.

struja
#02/2025 art

04

**Koliki značaj za
Vas ima unutrašnja
arhitektura**

Jako mi je bitno. Inače, ne verujem u feng-šui i sl. Ja volim u enterijeru spoj modernog i antiknog nameštaja, prostor u kome neki antikvitete može da dobije svoje posebno mesto, i stvori potpuno novo okruženje. Odrasla sam sa takvim stvarima, kod bake -pamtim celu trpezariju, veliko ogledalo ... ali danas, nas je puno u malom stanu, i onda npr. taj fini antikni stočić sa filigranski urađenim nogicama ne služi dovoljno jer bi morao da ima svoje posebno mesto.

Ne volim ni kad su zidovi pretrpani slikama, volim tu jednu prazninu.

Inače, volim da dajem novu dušu starom nameštaju. Imam jednu komodu kojom sam se bavila tokom korone, sad je ona ispod televizora i uspela sam da izgleda baš onako kako sam ja htela! Za mene, boje nameštaja moraju da budu pastelne i da ima neki srebrni ili zlatni detralj - da se vidim ja u tome!

05

**Zemlja ili grad koji su
Vam ostali u izuzetnom
sećanju upravo zbog
svoje arhitekture**

Kordoba!

Kordoba, gde najobičnije ulice deluju čarobno. A kompleks palate, sa bazenima i vrtovima, uz 1300 stubova, u nepregled-

nim kolonadama, i sve tako dobro očuvano, fascinantno je!

Bila sam tamo prošlog maja, i utisci su snažni. Fascinantna mi je i crkva, kroz istoriju hrišćanska, pa džamija, pa ponovo hrišćanska, pokraj samog dvorca Alcazar (Alcazar de los Reyes Cristianos), u središtu grada, mesta nestvarne lepote.

Obišla sam i jevrejsku četvrt u Kordobi. Zanimljivo mi je to - sačuvane su sve stare zgrade i divna sinagoga, a danas tamo žive samo četiri jevrejske porodice. Ali istorija se čuva.

Eto, ako biram - biram Kordobu, koja je uz Sevilju, najlepši deo te stare Španije sa mavarskom arhitekturom.

**Mihajlo Todić duže
od tri decenije piše
o fudbalu za dnevni
list „Sportski žurnal.“
Autor je osam knjiga
o fudbalu (poslednja
„Kako je fudbal
porastao“ o razvoju igre
i pravila fudbala).
Urednik je digitalnog
izdanja „Sportskog
žurnala“ i vodi sektor
međunarodnog
fudbala.**

Mihajlo
Todić

01

TAČKA NAJBOLJEG POGLEDA

**Najupečatljivije delo u
arhitekturi**

Meni je prva asocijacija na arhitekturu - lepota. Lepota arhitekture je kada u trenutku shvatiš da je to nešto što je oplemenilo prostor i celinu u kojoj se nalazi sam objekat. E sad, to je individualna stvar - meni uvek pada na pamet Barcelona i, naravno, katedrala. Pa na primer Prag, koji je pun tih starih zgrada, i tih mostova. I zbog samog centra grada, kao celine u kojoj je sve to uklopljeno. Kada vidiš da je to uređeno sa svrhom, u ono vreme, a da ispunjava i danas svoju funkciju, uz lepotu, eto, Prag!

Tu je i Atina, ali po meni, to da-

nas zapravo ne pripada arhitekturi, to je arheologija, i ima svoju lepotu iz tog doba.

02

**O uticaju arhitekture na
teme koje su Vaše polje
interesovanja**

Stadionska arhitektura je dosta zanimljiva, zato što ona podrazumeva podneblje i kulturu gde se sam fudbal razvijao. Recimo Englezi, gde su stadioni mali, gde je publika tu

iza leđa odmah, i atmosfera koja to prati, to je između ostalog i zbog toga što oni sve što prave, prave namenski. Stadion za fudbal, je stadion za fudbal, nije i za ragbi. Atletski stadioni su na drugoj strani... Možemo reći da je arhitektura za fudbal jedna mala kompaktna celina objekata. Postoji milion razloga zašto je to tako - i sama Engleska nema mnogo prostora, sve mora da se spakuje u jedan manji prostor, gde su teren, tribine i sve mora da bude funkcionalno. I to je nešto što treba doživeti - engleski fudbal na engleskom stadionu! Sada novi Vembli (Wembley Stadium) je nešto drugo, ali opet je u odnosu

na onaj stari koji je mogao da primi 100.000 ljudi i koji je bio poznat kao „katedrala fudbala“, (imao je dve kule sa strana koje su obeležavale ulaz, kao da se ulazi u neki dvorac), svakako nešto posebno.

Kada su srušili Vembli, napravili su savremeno zdanje, sad se prepoznaje po velikom luku iznad, koji se boji u različite svetlosne efekte. Novi Vembli je višefunkcionalan, služi za razne sportove i koncerte. I italijanski stadioni imaju dvostruku namenu, i atletsku i fudbalsku. Njihov čuveni Olimpiko (Olimpico) monumentalni stadion napravljen još za vreme Musolinija, je dobar primer. Ali ja više volim ove namen-ske, baš fudbalske stadione, gde si mnogo bliže terenu, gde si mnogo bliže događajima.

Inače, UEFA ima kategorizaciju stadiona, na osnovu „V - tačke“ (viewpoint), to je tačka pogleda na teren sa bilo kog mesta na stadionu. I samo jedan stadion u Evropi, sa tog stanovišta, ima kategorizaciju 5, to je stadion u Varšavi, gde ti god da sediš na stadionu, vidiš svaku tačku na terenu, pogotovo aut-linije, bez ometanja.

Kultura fudbala je inače veoma raznovrsna i zna da bude interesantna, zavisno od područja na kojem se razvija. U Australiji je, na primer, na prvom mestu australijski fudbal, a on se igra na terenu koji je kao korida – kružni, i imaš šest golova. Kada se igra fudbal kakav mi poznajemo na tom stadionu, prečnika oko 100m, ti dobiješ fudbalsku klupu pored terena, koja je jedno 40-50m do tribina!

03

**Omiljen/a arhitekta/
arhitekt ?**

Arčibald Rič (Archibald Leitch) irski arhitekt koji je uspostavio standard građenja stadiona u

Engleskoj. Projektovao je mnoge, a najpoznatiji je svakako Enfield, stadion Liverpula (Anfield Stadium), meni omiljen.

04

**Koliki značaj za Vas ima
unutrašnja arhitektura**

Kada je poslovno okruženje u pitanju, prvo smo radili u „open space“ prostoru, pa smo vremenom prešli na malo drugačiju organizaciju, svaka redakcija je imala svoj „ćošak“, a sad se opet vraćamo na „open space.“ I sad baš skoro razmišljam da li ćemo se prilagoditi. Sećam se ranije, bilo je donekle učinkovitije tako – bolja je komunikacija, vidiš ljude sa kojima radiš, znaš gde su, i sviđa mi se što je vraćamo tome.

05

**Zemlja ili grad koji su
Vam ostali u izuzetnom
sećanju, upravo zbog svoje
arhitekture**

Nekako to uvek dođe do te mediteranske arhitekture gde su sačuvane stare tvrđave, crkve na trgu, palate, u sklopu malih gradova Španije, Italije. Međutim, kad spominjem male gradove, zapravo mislim na Okser (Auxerre) u Francuskoj, gde je ostalo staro jezgro iz XVII veka, uključujući i zamak pored reke. On je van svih ruta, ali ja sam uživao tih nekoliko dana, to je netaknuto mesto na neki način, veoma upečatljivo, maltene čekaš da projuri kočija sa Salijerijem koji hrli ka Amadeusu!.

KUHINGE sa
ukusom ITALIJE

Salon Ulpia • Mileševska 38 • Beograd • tel: +381 66 804 84 08

snaldero

Izložba Protokol enterijera:

U periodu od 6. do 23. septembra 2025. godine održana je izložba Protokol enterijera: Bliskost i interakcija pojedinca i prostora autorskog tima Natalija Đukić i Predrag Maksića.

Izložba je tematizovala prostornu svakodnevnicu ne kao niz tehničkih rešenja, već kao intimni dijalog između korisnika i arhitektonske forme unutrašnjih prostora. U vremenu kada dizajn enterijera sve češće klizi u apstraktne i samoreferencijalne intelektualne lavirinte, izloženi radovi su postavili kontratežu tom reduktivnom pogledu. Autori su se svojim radom suprotstavili tendenciji odvajanja unutrašnje arhitekture od egzistencijalne stvarnosti čoveka i insistirali na enterijeru kao prostoru bliskosti, fizičke prisutnosti, čulne dubine i upotrebe.

Projekti prikazani na izložbi ne mapiraju umetničke margine niti se u njima unutrašnji prostor koristi kao konceptualni poligon. Naprotiv, projekti otelotvoruju prostor u njegovoj najneposrednijoj ljudskoj funkciji, strukturi koja usmerava ponašanje, oblikuje svakodnevne rituale, razdvaja i spaja, omogućava i ograni-

čava. Prikazani enterijeri, u ovom kontekstu, nadilaze svoju geometriju i izmerljivost – oni podstiču dijalog i postaju dinamička relacija i prostorna emocija. U središtu tog dijaloga nalazi se čovek u svojoj punoj telesnosti i ranjivosti, a unutrašnja arhitektura postaje medij pažnje, prisutnosti i bliskosti.

Naslovni termin protokol pozajmljen je iz oblasti ponašanja, rituala i strukturisanih sistema – u ovom slučaju odnosi se na skup nepisanih pravila, emocionalnih obrazaca i funkcionalnih puteva koje korisnik svakodnevno kreira, svesno ili nesvesno, u prostoru. Enterijer se ne posmatra samo kao fizička konfiguracija, već kao živa mreža odnosa, u kojoj čovek nije isključivo korisnik prostora, već aktivan činilac, tumač značenja i inicijator prostorne dinamike.

Prostor, kada je pažljivo osmišljen, postaje produžetak korisnika – osluškuje navike, podržava želje, smiruje

Bliskost i interakcija pojedinca i prostora

napetosti. On reaguje, pamti i nosi tragove bivstvovanja. Upravo zato ova izložba ne prikazuje enterijer kao zatvoreni artefakt, već kao dinamičan sistem odnosa, gde se susreću funkcionalno i emocionalno, estetsko i svakodnevno, privatno i zajedničko. Prikazani radovi obuhvataju realizovane enterijere stambenih prostora, kancelarijskih enterijera i specijalizovanih ordinacija. Ovi projekti nisu samo prostori stanovanja, rada ili lečenja – oni su scenske pozornice svakodnevnog života, pažljivo dizajnirani kako bi omogućili prisnost, jasnoću i identifikaciju.

U svom zajedničkom pristupu dizajnu, autori Natalija Đukić i Predrag Maksić razvijaju koherentnu autorsku poetiku koja se temelji na poštovanju individualnog korisničkog iskustva, senzibiliteta prostora i njegovih materijalnih potencijala. Njihov proces projektovanja zasniva se na razumevanju klijenta, kao onoga koji donosi svoj životni ritam, očekivanja i potrebe. Na osnovu tog razumevanja, kroz svoj senzibilitet, autori artikulišu arhitektonske forme u enterijere koji pružaju osećaj doma, kontrole, sigurnosti i identiteta.

Izložba je strukturirana kroz tri međusobno povezana segmenta koji zajedno nude uvid u autorsku praksu i filozofiju Studija Pilastro. Prvi segment posvećen je Studiju Pilastro čiji su osnivači Natalija Đukić i Predrag Maksić, sa saradnicima. Ovaj segment prikazuje hronološki razvoj studija i dizajnersku filozofiju, čime se uspostavlja okvir u kojem se prostorni narativi razvijaju. Drugi segment izložbe obuhvata realizovane enterijere – stambene, korporativne i specijalizovane – prikazane kroz fotografije Milana Markovića, Radeta Kovača i Višnje Jovanović. Treći segment izložbe prikazuje sekvence dizajnerskog procesa kroz vizuelizacije, tehničke crteže, makete i skice, otkrivajući slojevitost i dinamiku arhitektonskog promišljanja, koje se gradi kroz dijalog s klijentima, saradnicima i samim prostorom, potvrđujući dizajn kao kolektivni, višeslojni čin.

Otvorenost ove izložbe prema stručnoj, ali i široj publici, leži u njenom pozivu da se prostor ponovo promisli ne kao zadati okvir, već kao interaktivni entitet – kao protokol odnosa, u kome svaki element, od linije zida do senke u uglu, nosi potencijal određenog značenja.

KAKO SMO PREVAZIŠLI STARA PRAVILA

Arh. Dragana Janković je diplomirala na Građevinsko – arhitektonskom fakultetu Univerziteta u Nišu. 2018. godine pokreće samostalni atelje „Dragon Design.” Autor je brojnih projekata i realizovanih objekata iz domena stambene arhitekture, kao i poslovnih objekata u zemlji i inostranstvu.

Fotografije: RADE KOVAČ

U razgovoru za naš magazin predstavlja nam svoj pogled na unutrašnju arhitekturu, iz ugla enterijeriste, inženjera i uspešnog account menadžera.

Otkud potreba za bavljenjem unutrašnjom arhitekturom ? Svaka priča o arhitektima morala bi početi sa, bar donekle, razotkrivanjem primarnog razloga takvog izbora životnog puta, pa, je li to bila jasna odluka ili sticaj okolnosti ?

Došlo mi je prirodno. Za mene je estetika uvek bila podjednako važna kao i funkcionalnost, dakle i lepo i korisno, što nije uvek slučaj. Verujem da sam kao arhitekta u odnosu na kolege koje se bave samo dizajnom enterijera, donela drugačiji nivo stručnosti i naravno meni svojstvenu, specifičnu estetiku na koju su klijenti veoma pozitivno reagovali.

Koliko nas konstantna promena načina života i rada sputava, a koliko oslobađa (od pametnog telefona, preko pametne kuće, do pametnog grada)?

Nisam primetila da me sputava, već inspiriše i pruža nove mogućnosti. Pametni telefoni su nam kupili vreme i oslobodili rada u kancelariji. Nove tehnologije u građevini pružaju nove mogućnosti u projektovanju i sve manje je stvari koje nisu tehnički izvodljive. Ako se čovek ne plaši promena, ako je spreman da uči i prilagođava se, on napreduje i u tom procesu uživa.

Da li je enterijerista danas sve manje arhitekta, a sve više psiholog ili lični trener, ili je tako bilo oduvek ?

Za uspešan projekat enterijera potreb- ►

no je da klijent artikuliše svoje potrebe, svoj ukus, želje. Komunikacija je najvažnija, pa u toj komunikaciji, koja traje nekad i mjesecima do završetka projekta, često ćemo se dotaći i ličnih stavova, problema, budućih planova, itd. Često su mi klijenti nakon završene poslovne saradnje postali dobri prijatelji. To je jedna od najljepših strana mog posla. Ne bih znala da kažem kako je bilo ranije, mada mogu da pretpostavim da se mnogo toga nije promenilo.

Omiljeni brendovi u rasveti, i koliko je važna uloga svetla u enterijerima Dragane Janković ?

Svetlo ima neke od najvažnijih uloga - ne samo kroz funkcionalnost, već i da doprinosi ambijentu, da ističe ono što želimo da istaknemo, da doda novu dimenziju prostoru, i posluži kao upečatljiv dekorativni element. Zato često biram rasvetu koja spaja najnovije tehnologije i savremeni dizajn. Meni su omiljeni inovativni brendovi kao što su Vibia, Lodes, Umage, Grok...

O bojama i materijalima

Boje imaju veliki uticaj na raspoloženje, na doživljaj veličine prostorije, i sveukupan osećaj kada se nalazite u nekoj prostoriji. Volim intenzivne boje, kontrast i mešanje tekstura. Naravno, prioritet su želje klijenta - pa sam tako projektovala i potpuno crni penthaus. Od zidova, preko nameštaja, rasvete - sve crno, sem par sivih detalja, i par frontova od hrasta. Prostor je to dozvolio, s obzirom da su celom dužinom stana stakleni portali ka balkonu, pa je svetla bilo dovoljno za tako nešto. Pre više godina projektovala sam i stan sa svim zidovima u roze boji po želji klijenta. Uz beli ugradni nameštaj, i malo sive, lepim neutralnim detaljima, zaista je lepo ispao. Ali to su enterijeri koji imaju rok trajanja, pa je tako crni penthaus pet godina kasnije postao potpuno beo. Zato volim kombinaciju prirodnog drveta, kamena i stakla, neutralnih boja, pa se detaljima koji se lako zamene dodaju intenzivnije boje. To je već nešto trajnije, u čemu možete da uživate mnogo godina.

“Ako se čovek ne plaši promena, ako je spreman da uči i prilagođava se, on napreduje i u tom procesu uživa.

Na određenim pozicijama otpornost materijala je prioritet. Zato u kuhinjama često koristim i materijale kao što su kvarcne ploče, umesto prirodnog kamena.

U čemu je sve specifičnost projektovanja stambenih u odnosu na javne prostore ?

Meni je fantastično kad pomislim da će

ono što upravo crtam uskoro biti nečiji životni prostor. Neka porodica će tu odmarati, okupljati se oko stola, neka deca će se igrati u prostoru koji sam ja osmislila. Svaki projekat je specifičan, jer projektovanje stambenih prostora daje prioritet potrebama i ukusu vlasnika, a arhitekta svojim znanjem taj prostor uobličava. S druge strane, javni prostori moraju biti prilagođeni većem bro-

ju korisnika i određenim propisima, i imaju svoja pravila - neka opšta, a neka možda specifična tom brendu ili kompaniji.

Šta bi bio opis idealnog enterijera ?

Idealan spoj želja i potreba klijenta sa znanjem, iskustvom i talentom arhitekta. Dobro odabrani materijali, balansirana rasveta, boje, funkcionalan raspored name-

“Ima u našem poslu, a i u našoj zemlji, faktora koje AI još uvek ne može da predvidi.

štaja. I detalji koji daju karakter i atmosferu prostoru.

O centralnom motivu (ima li u unutrašnjoj arhitekturi mesta za totem)?

Mislim da je važan, kao nešto što odmah privuče pažnju, odredi stil, možda i kao povod za konverzaciju. Ako ima me-

sta centralno u dnevnom boravku ili možda u ulaznom delu, volim da predložim nešto zanimljivo.

Koliko pomažu, a koliko zavode na krivi put, današnje mogućnosti bezbrojnih primera enterijera sa interneta?

“Često se desi da u izvođenju radova, uslovljeni nekom preprekom stvorimo nešto još zanimljivije.

Arhitekti dosta pomažu za nove ideje, ali ume da se desi da klijent od silnog sadržaja počne da luta, da više nije siguran koji stil mu odgovara, i da dođe do tačke gde ne možemo dalje. Tu je uloga arhitekta važna, da usmeri, da istakne šta je najbolja opcija, da vrati na pravi put.

AI? Pomoć moćnog alata ili stranputica?

Ja je nisam do sada koristila, ali verujem da u pravim rukama može da bude od ogromne koristi. Međutim, imam zanimljiv primer klijentkinje koja je pred početak izvođenja radova počela da upada u paniku, nakon odgovora od AI na razna pitanja o ceni radova, trajanju, i tako dalje. Imale smo sreću da je ipak više verovala mojoj proceni, pa smo u rekordnom roku i za manje od polovine cene koju je predvideo AI uspešno završile kompletno renoviranje stana. Upravo se uselila! Ima u našem poslu, a i u našoj zemlji, faktora koje AI još uvek ne može da predvidi.

Može li autor enterijera sebi da priuštiti luksuz i ne isprati realizaciju svog projekta?

Autor enterijera može, ali klijentu ne bih preporučila da neko drugi bude u ulozi nadzora. U izvođenju radova ima dosta pozicija koje se neočekivano otvaraju i dilema koje je potrebno brzo rešiti. Samo autor projekta zna kako da bude fleksibilan a da ne naruši ideju celog projekta, da donese pravu odluku. Često se desi da u izvođenju radova, uslovljeni nekom preprekom, stvorimo nešto još zanimljivije.

Koliko su putovanja bitna za formiranje autorskog stila?

Izuzetno su važna. Nove kulture, boje, materijali, sve to daje nove ideje i formirane. I nije isto gledati nešto na slici i doživeti. Mene je oduševila kuća na vodopadu (Fallingwater) arhitekta Frenka Lojda Rajta (Frank Lloyd Wright). Iako sam znala dosta o njoj, ne bih mogla da pretpostavim, na primer, da je plafon toliko male visine, pogotovo u hodnicima, da hodaš pogutete glave! Ne samo jer je on bio izuzetno nizak rastom, i praktično je projektovao za sebe, već i koristio takozvanu kom-

presiju i oslobađanje prostora. Tako se iz niskog hodnika ulazi u veću sobu, ili terasu, i stvara neki dramatični osećaj. Pogled se usmeri ka spolja, ka prirodi, i veoma je efektno! Naravno, i pored toga, kuća je neverovatna, on je sam projektovao sve do poslednjeg komada nameštaja i dekoracije. Morala sam deset godina kasnije da se vratim i vidim je još jednom. A što se našeg posla tice, posebno su korisni obilasci značajnih sajмова, gde na jednom mestu vidite nove ideje iz celog sveta.

Postoje li pravila u projektovanju enterijera koja se ne menjaju?

Sa novim trendovima prevazišli smo dosta starih pravila - sada se ne bojimo mešanja stilova, ne pratimo simetriju, ne držimo se sigurnih boja. Ipak, neka osnovna pravila se ne menjaju - kreiranje foku-

Samo autor projekta zna kako da bude fleksibilan a da ne naruši ideju celog projekta, da donese pravu odluku.

sne tačke, proporcije nameštaja u odnosu na sobu i stvaranje vizuelnog balansa kroz boje, teksture i raspored nameštaja.

Je li posao enterijeriste za ceo život?

Potrebno je mnogo energije za ovaj posao, mentalne i fizičke. Nije nešto što postaje rutina, svaki projekat je izazov za sebe, čak i nakon dosta iskustava. Svaki klijent je specifičan, a zahtevi sve komplikovaniji kako napreduju tehnologije, i proces učenja je konstantan. Nastaviću da se bavim time sve dok budem osećala da mogu i želim da dam svoj maksimum.

Razgovor vodio Aleksandar Marković u Beogradu, septembra 2025.

Priča o prostoru

SMEŠTEN U PANČEVU,
MINESAL COFFEE&BAR,
PROJEKAT STUDIJA
DWE DESIGN,
ZAMIŠLJEN JE KAO
PROSTOR U KOJEM SE
PREPLIĆU ESTETIKA,
DOŽIVLJAJ I IDENTITET
BRENDA

Fotografije: RADE KOVAČ

Enterijer spaja toplinu prirodnih materijala i savremen izraz, stvarajući ambijent u kojem se svaki detalj nadovezuje na sledeći.

Prostor je koncipiran kao produžetak priče o brendu i ljudima koji stoje iza njega. Želje investito-

ra pretočene su u enterijer koji odiše jasnoćom i skladom, dok je autorski pečat vidljiv u načinu na koji je svaka odluka u prostoru proizašla iz konteksta — iz razumevanja lokacije, identiteta i značenja samog imena Minesal.

Kontekst

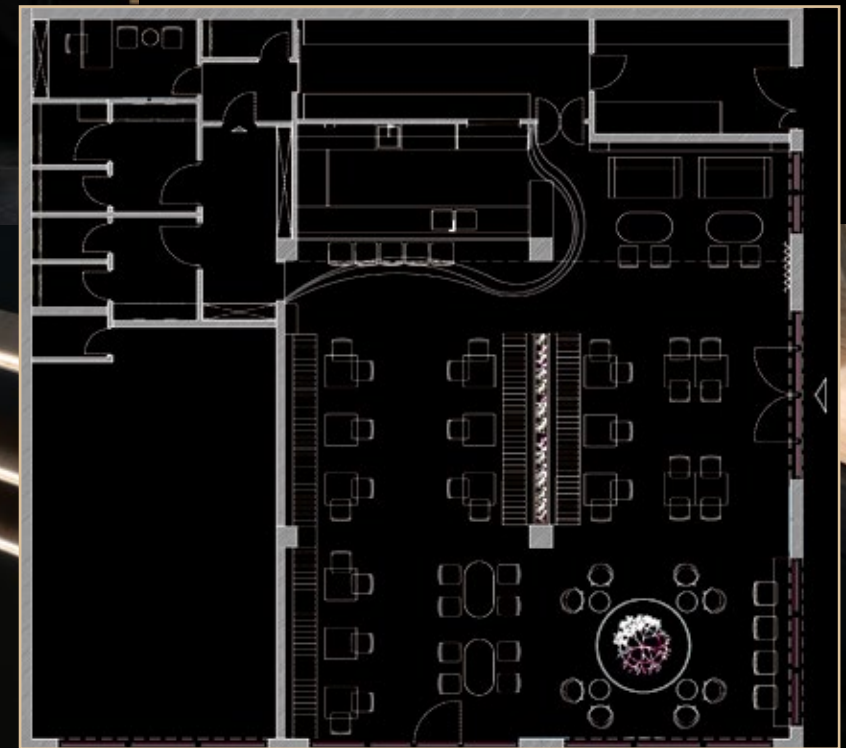
Inspiracija je krenula od mesta. Pančevo, kao grad koji se nalazi u blizini reke Dunav, postalo je okvir za priču o tokovima i vezama. Tako je iznad šanka formiran zakrivljeni sloj furnira sa rasvetom, čija forma prati tok reke i njene tri grane, koje ribari zovu "velike", "srednje" i "male vode".

DWE *design*

Igra slova u nazivu

Značenje imena takođe je dobilo svoj prostorni izraz. Ime lokala čini anagram reči masline, pa je u središtu prostora svoje mesto našla prava, stara maslina. Simbol stabilnosti, života i mediteranskog duha koji oplemenjuje ceo enterijer.

Italijanski sarm u tapeti

„Tokom posete italijanskom sajmu nameštaja u Milanu, u showro-omu brenda Tecnografica pronašle smo uzorak tapete koji je postao ključni element vizuelnog identite-ta prostora. Motiv šume, kao izraz poštovanja primarne delatnosti investitora – obrada drveta, zatim i metalik završni efekat, reflektuju svetlost i senke, unoseći dubinu i mirnoću u ambijent. Boja, teško uhvatljiva i promenljiva, savršeno je zaokružila tonove drveta i zelenila koji dominiraju prostorom,„

Danas taj zid, prekriven pažljivo odabranom tapetom, predstavlja svojevrsnu pozadinu priče o posve-ćenosti detalju, ali i o projektovanju koje je mnogo više od estetike.

Na kraju, Minesal Coffee&Bar je postao celina: au-tentičan prostor, ukorenjen u mestu i priči ljudi koji su ga stvorili. Elegantna jednostavnost, prirodni materijali

i suptilna igra svetla i senki stvaraju atmosferu koja po-ziva na zadržavanje, uz kafu, razgovor i iskustvo koje ovde nastaje.

JEDI, PIJ, DRUŽI SE

Fotografije: RADE KOVAČ

Arhitekstonski biro A4 studio postoji od 2008. godine. Osnivači su arhitekti Sanja Prodanović, Nenad Đokić, Ljubica Bigović i Lidija Živković. A4 studio nam otkriva deo priče o projektovanju restorana, kroz svoja tri izvedena projekta, od mnogih ugostiteljskih, ali i poslovnih i rezidencijalnih enterijera i eksterijera koje potpisuju.

Generalna tema restorana Kaldi (da li je bila zadata od strane investitora ili je plod autorske slobode?)

A4 studio: Početni zadatak za restoran Kaldi uključivao je želju investitora da se prostor oblikuje kao savremena interpretacija mesta gde se susreću kultura ispijanja kafe i gastronomski koncept. Na osnovu ovih opštih smernica, autorski tim A4 Studija je formirao koherentan narativ koji se oslanja na poreklo kafe, ritual pripreme i ideju toplog, prijatnog boravka.

Kroz izbor materijala, kolorita i prostorne organizacije, tema je nadograđena autorskim pristupom i pretočena u prepoznatljivu atmosferu restorana.

Postoji li set osnovnih pravila a4 studija, za barove i restorane?

A4 studio: Ne postoje javno objavljena „službena“ ili kodifikovana osnovna pravila A4 studija za projektovanje barova i restorana (barem ne kao dokument ili manifest).

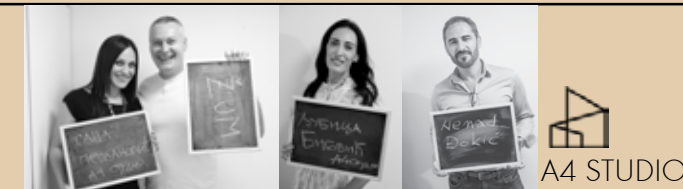
A4 Studio postoji od 2008. godine. Tokom svog poslovanja najviše smo se bavili projektovanjem ugostiteljskih objekata.

Možemo se pohvaliti činjenicom da smo timski za 18 godina postojanja isprojektovali oko 150 restorana i barova.

S tim u vezi možemo se pohvaliti iskustveno postavljanim unutrašnjim principima rada koji se prepoznaju kroz ponavljajuće pristupe, estetske stavove i metodologiju.

1) Jasna funkcionalna logika, estetika proizilazi iz funkcije.

Lokal krećemo da projektujemo tako što osmišlja-

vamo srce lokala / šank, pa pratimo tokove osoblja i gostiju a tek nakon toga krećemo u bavljenje sa sitnicama.

2) Važan cilj je kreiranje prepoznatljive i emocionalno jasne atmosfere.

3) Svetlo koristimo kao alat za naraciju. Rasvetu projektujemo tako da stvara različite zone intenziteta, naglašava ključne elemente i gradi ritam prostora. Ambijentalno svetlo je jednako važno kao i akcentno.

4) Modularnost i fleksibilnost. Enterijeri se oblikuju tako da prostor lako podnosi izmene kroz vreme—

bilo promenom rasporeda sedenja, scenografije ili vizuelnih akcenata.

Volimo da kazemo da projektujemo prostore koji vremenom graciozno stare a lako se sitnim korekcijama transformisu.

Koliko poštovanje HACCP i HORECA pravila pomaže, a koliko su arhitektima doneli novih obaveza i ograničenja?

A4 studio: Poštovanje HACCP i HORECA standarda u velikoj meri pomaže procesu projektovanja, jer uvodi jasno definisane tokove, higijenske principe i organizacione logike koje su neophodne za funkcionisanje ugostiteljskog objekta. Umesto da budu ograničenje, ova pravila postaju okvir koji obezbeđuje efikasnost, bezbednost hrane i dobru ergonomiju za osoblje.

Naravno, prisutno je i određeno povećanje obaveza za arhitekte. Standardi zahtevaju preciznije planiranje tehnoloških celina, jasnu kontrolu tokova čiste i nečiste zone, posebne zahteve za ventilaciju, skladištenje i segregaciju materijala. To ponekad može da suzi prostor za formalnu slobodu, ali istovremeno donosi disciplinu u projektovanje.

U praksi, ovi zahtevi često unapređuju projekat: kada su procesi jasno definisani, celokupan enterijer postaje bolje organizovan, a investitor dobija funkcionalno i usklađeno rešenje. Kreativnost se tada ne gubi — ona se samo fokusira na delove gde zaista pravi razliku: atmosferu, identitet i iskustvo korisnika.

Ima li Kaldi skrivenu priču (od strane vlasnika ili autora enterijera)?

A4 studio: Kaldi ima suptilnu, ali prisutnu priču, koja nije nužno eksplicitno predstavljena gostima, ali je bila orijentir prilikom oblikovanja enterijera. Osnovna nit nije došla kao strogo definisana naracija od strane

PRIČA O... PROJEKTOVANJU RESTORANA

vlasnika, već više kao inspirativni okvir koji je autorski tim dalje razvio.

Priča polazi od mita o Kaldi pastiru — otkriću kafe i ideji o energiji, druženju i toplini koju ovaj napitak donosi. Taj narativ se ne predstavlja dekorativno ili doslovno, već se koristi kao pozadinski koncept koji utiče na izbor materijala, tonaliteta boja, dinamiku svetla i formiranje ambijenta. Cilj je bio da se stvori prostor koji nosi atmosferu porekla i rituala, ali ostaje suptilan, savremen i otvoren za različita tumačenja.

Dakle, Kaldi ima svoju priču — ali je ona više ambijentalna i emocionalna, a manje ilustrativna. Ona se oseća, umesto da se objašnjava.

Udoban kritični put (je li bilo lako ili problematično uklopiti funkcionalne zone da se gosti osećaju dobro u formiranoj sceni)?

A4 studio: Prostor je, kako ste primetili, veoma nepravilnog oblika, a dodatno su tu i betonske pregrade koje su zahtevale dodatnu kreativnost i pažnju prilikom projektovanja.

Uklapanje funkcionalnih zona bilo je izazovno, ali je istovremeno predstavljalo priliku za inovativna rešenja. Pokušali smo da optimizujemo upotrebu svakog dela prostora, čime smo kreirali harmoniju između estetike i funkcionalnosti.

Uz pažljivo planiranje, uspeali smo da oblikujemo prostrane i funkcionalne zone koje omogućavaju fleksibilnost i udobnost gostima. Verujem da ova usklađenost dodatno doprinosi jedinstvenoj atmosferi restorana.

O korišćenju koloritu i materijalima

A4 studio: U restoranu Kaldi, pažljivo smo birali materijale i kolorite kako bismo stvorili prijatan ambijent koji se skladno uklapa u postojeći prostor.

Materijali kao što su drvo, metal i tehnika koja imitira malter dodaju toplinu i autentičnost.

Oblačenje betonskih platana ogledalima bio je ključan korak u transformaciji prostora restorana Kaldi. Ovaj pristup ne samo da je izjednačio nepravilnosti i podejlenu strukturu, već je stvorio osećaj prostornosti i vizuelne širine.

Ogledala reflektuju svetlost i pružaju iluziju otvorenijeg prostora, čime se dodatno pojačava ambijentalna atmosfera. Takođe, ovaj dizajnerski element doprinosi estetskoj dinamici, jer se oko ogledala formiraju različiti vizuelni efekti u zavisnosti od osvetljenja i pokreta posetilaca.

Drvo je korišćeno za enterijerske elemente i namještaj, kao i za oblogu plafona čime se dodatno naglašava prirodna estetika.

Što se tiče kolorita, odlučili smo se za paletu zemljanih tonova, koja uključuje nijanse smeđe, bež i maslinasto zelene. Ovi tonovi stvaraju umirujuću atmosferu,

omogućavajući gostima da se opuste i uživaju u ambijentu. Akcenti u toplim bojama, poput terakote ili bordeaux crvene, dodaju dinamiku i život prostoru, stvarajući ugodan kontrast s neutralnim osnovnim tonovima.

Kombinacija ovih materijala i boja doprinosi jedinstvenom karakteru restorana, čineći ga privlačnim mestom za sve posetioce.

O rešenju plafonske ravni

A4 studio: Kada sam radila na rešenju plafonske ravni u restoranu Kaldi, inspiraciju sam pronašla u samoj formi prostora. Ceo lokal je nepravilnog, oštro izlomljenog oblika, što je davalo snažan vizuelni identitet, ali istovremeno i izazov kako ove linije ukrotiti i dovesti u harmoniju. Moja ideja je bila da te oštre ivice zaoblimo i pretočimo u dinamičnu, protočnu formu, koja će uneti mekoću i osećaj kretanja kroz ceo ambijent.

Tako je nastala i ideja za plafon – na taj način sam prenela dinamiku i tok prostora iz osnove na plafonsku ravan. Sve se vizuelno, ali i funkcionalno, kreće oko središnje pozicioniranog šanka, a plafonske linije prate taj protok, vodeći goste prirodno s jedne na drugu stranu prostora. Na taj način, plafon nije samo završna površina, već postaje deo arhitektonske priče, koji dodatno naglašava centralnost šanka i doprinosi celokupnom doživljaju interijera.

O rešenju osvetljenja

A4 studio: Kada sam razmišljala o rešenju osvetljenja u restoranu Kaldi, želela sam da postignem osećaj prijatnosti i topline, ali i da dodatno naglasim dinamiku prostora. Zbog toga sam odlučila da prevlada difuzno, meko svetlo koje se ravnomerno rasprostire celim prostorom i stvara udobnu atmosferu za goste.

Pored toga, uvela sam nekoliko akcentnih lusterata pažljivo odabranim mestima, kako bih istakla određene zone i time poževela gostima da se zadrže i otkriju različite ambijente unutar restorana. Na taj način, osvetljenje ne igra samo funkcionalnu, već i važnu ulogu u kreiranju identiteta enterijera i doprinosi osjećaju fluidnosti koji prati ceo koncept dizajna.

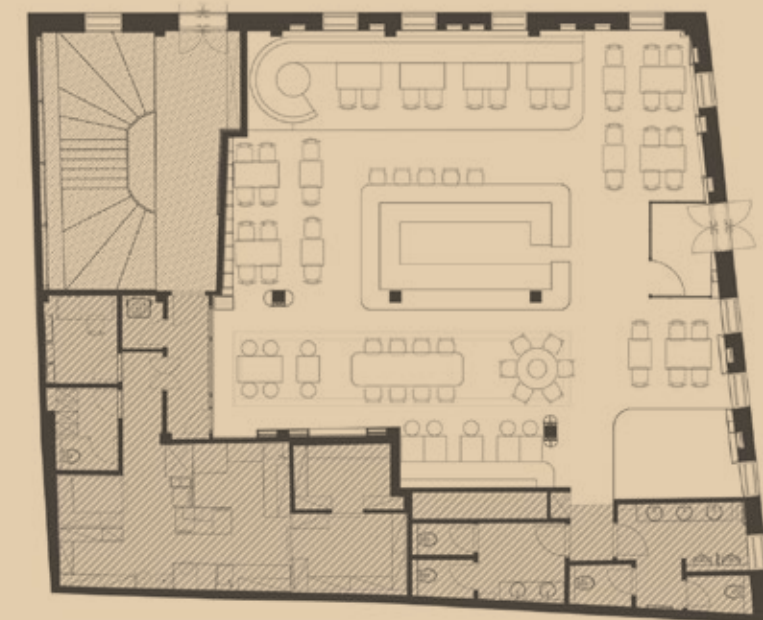
Značaj položaja i rešenje šanka

A4 studio: Prilikom projektovanja restorana, zaista uvek polazim od srca prostora, a to je upravo šank. Šank nije samo funkcionalni element; on je mesto susreta, prvi kontakt gosta sa ambijentom i osobljem. U slučaju restorana Kaldi, koji ima nepravilnu formu prostora, bilo je posebno važno pronaći tačku oko koje će se prirodno odvijati tok ljudi i energija.

Zato sam šank pozicionirala centralno, tako da postane svojevrsna scena oko koje se koncentriše

sva aktivnost i gde kreće priča svakog gosta. Ta centralna pozicija omogućava vizuelnu povezanost celog prostora, ali i olakšava rad osoblja, obezbeđuje lakšu komunikaciju i čini prostor dinamičnijim. Oko šanka sam gradila i ostatak enterijera, kako bi svaki segment restorana imao svoju vezu sa tim centralnim mestom.

U ovakvom konceptu, šank ima i simboličnu vrednost – postaje mesto okupljanja, interakcije i inspiracije, baš kao što i treba da bude u svakom savremenom restoranu.

Autor: A4 STUDIO
Površina: 260m²
Godina: 2019.

KAFANICA

Moderna **interpretacija tradicionalnih kafanskih elemenata** sa ciljem stvaranja pozitivne atmosfere i novog žarista noćnog života. **Drvo, čelik, tradicionalni dezeni** u službi su stvaranja prijatne scenografije za različita dešavanja u samom prostoru.

Ponavlja se element centralnog bara, kao konekcija sa prostorom pivnice, a sve sa ciljem stvaranja jedinstvene celine, gde bi korisnici jednostavno ležernost jednog, mogli zameniti drugim ambijentom.

BURE BAR

Smešten u starom gradskom jezgru, prostor je organizovan oko **centralnog bara**, kao glavnog motiva u ambijentu industrijskog dizajna, sa **motivima pивske industrije** izraženim u različitim detaljima.

Fotografije Miloš Martinović

Autor: A4 STUDIO
Površina: 270m²
Godina: 2019.

Cilj je omogućiti korisnicima prostora uživanje u različitim mikroambijentima koji čine jedinstvenu celinu namenjenu svima onima koji su ljubitelji piva. Kolorit inspirisan sastojcima, a dekor proizvodnim procesom piva.

ARHITEKTURA

Fografije: RADE KOVAČ

S
A
D
A

„Takvim sjajem može sjati“

(A. Dedić, 1971.)

Kažu – oni koji to treba da znaju – da su zvezde najsajnije na svom kraju. Opet, takav sjaj zvezde u zenitu postaje nam primetan tek desetinama, pa i stotinama godina kasnije.

Vrhunske kreativne domete, umetničke i sve druge, takođe retko prepoznamo odmah, već tek nakon izvesnog protoka vremena, kada nam se kontekst okruženja izbistri.

Arhitektura, kao malo šta sem same prirode*, ostaje i opstaje oko nas bilo da je neprimetno udobna, bilo hirovita i ekstremna. Doduše, ima tu i zvezda padalica, naravno. Ima i „mladih“ zvezda, uz one koje kao da su oduvek tu, baš da nam pruže utehu da smo na dobrom putu.

Od jednog zvezdanog bljeska do sledećeg, od jednog autorskog blistavog dela do drugog, zvezdano nebo ispunjava na fascinantant način naš život kao poveznica smisla i kontinuiteta.

Sa talentima je slično.

A i nebo je lepše u vedroj noći uz što je moguće više zvezda.

„Čoveka okružuje priroda, i arhitektura – ona je nadopuna prirode“

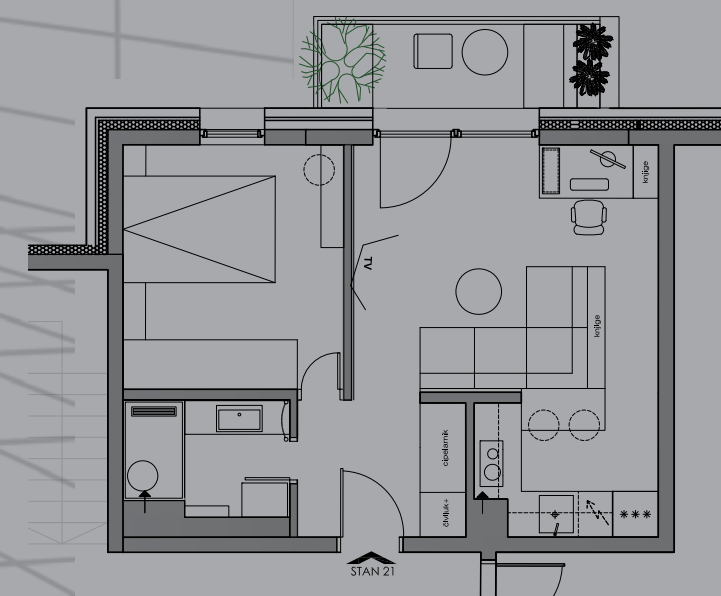
(Aristotel)

Arhitekta:
Kosana Rosulj

IDENTITET ISPREPLETEN AUTENTIČNOŠĆU

Od studentskih dana do danas, bavi se izučavanjem tradicije graditeljskog nasleđa. Projektima – objektima pokušava da sačuva duh tradicije, podneblja, regiona i ostavi pečat današnjeg vremena. Genius loci je načelo kog se drži u skoro svim svojim projektima. Uporedo se bavi urbanizmom, arhitekturom, enterijerom, dizajnom, scenografijom.

U prostoru pažljivo oblikovanom kao živo platno inspiracije, kreativnosti i umetničkog izraza, svaka ideja pronalazi svoj put, a vizija se pretvara u opipljivu stvarnost. Ovo je mesto gde talenat ne poznaje granice, a stvaralaštvo se prelijeva u bezvremeni umetnički kod. Tako nastaje simfonija enterijera – savršen sklad u kojem se prožimaju dizajn, umetnost i jedinstveni duh prostora kojem pripadaju. Ovaj sklad oblikuje pozornicu života koja ne samo da inspiriše, već, poput nežnog dodira latice ruže, ostavlja neizbrisiv trag u sećanju.

Ovo je priča o identitetu isprepletenom autentičnošću – tihi glas koji prkosi prolaznosti, ostajući veran svojoj suštini i izrazu koji traje.

Funkcionalnost u ovom konceptu prevazilazi okvire nametnute svrhe – ona postaje tkanje samog bića, gde se svaki kutak uklapa u neprekidnu melodiju stila i gracioznosti. Paleta boja, suptilna i pažljivo odabrana, donosi slojeve rafiniranosti i diskretne topline, otkrivajući nevidljivu eleganciju samo onima koji umeju da je prepoznaju.

(Iz teksta zadovoljnih korisnika)

Arhitekta: **Branko Burmaz**

IGRA SA SVETLOM

Dizajn enterijera ovog stana od 90 kvadrata u Beogradu na vodi potpisuje beogradski studio Burmaz Architects, koji je po sistemu „ključ u ruke“ vodio projekat od ideje do kompletnog završenog izvođenja.

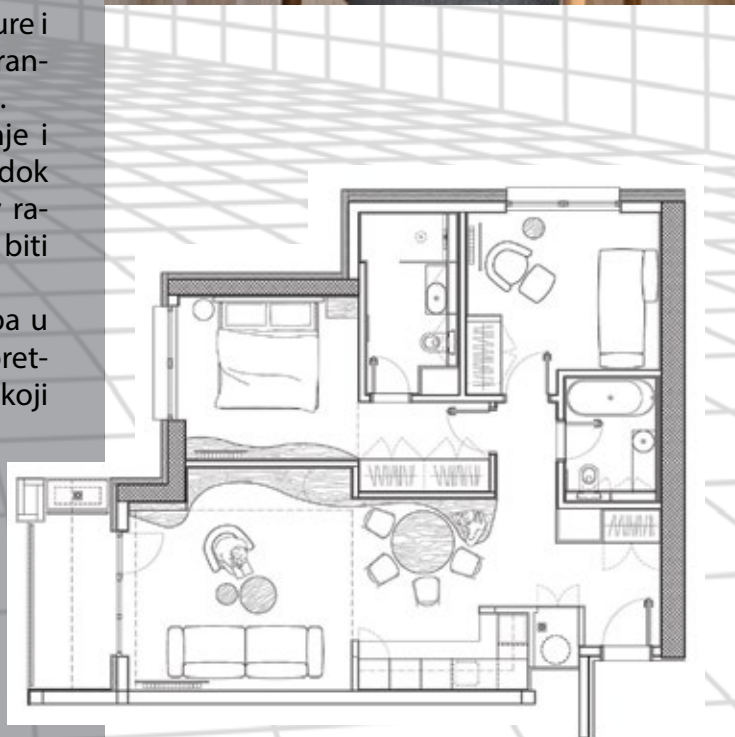
Osnovni zahtev klijenta je bio da se oblikuje savremen i udoban enterijer stana, bez promene zidane strukture i podne obloge u sobama, a evo kako su arhitekta Branko Burmaz i Đina Švraka odgovorili na ovaj zadatak.

Prema zadatku trebalo je i zadržati položaj kuhinje i ne menjati prvobitni raspored namene prostorija, dok su svi ostali elementi enterijera, sanitarije i njihov raspored, kuhinja, električna oprema mogli biti zamenjeni.

Upečatljiv detalj enterijera svakako je drvena klupa u dnevnoj sobi koja se, prema Burmazovim rečima, pretvara čas u komodu, čas u zidnu oblogu i element koji se provlači kroz sve sobe i konceptualno ih povezuje.

Burmaz dalje navodi da kombinacija drvenog i tapaciranog nameštaja, kao prirodna i meka, predstavlja odličan kontrast tektonskim zidovima i crnoj kuhinji.

Sav komadni nameštaj koji je kataloški kupovan biran je i po obliku i po obradi tako da se uklopi sa stolarski ručno rađenim nameštajem.

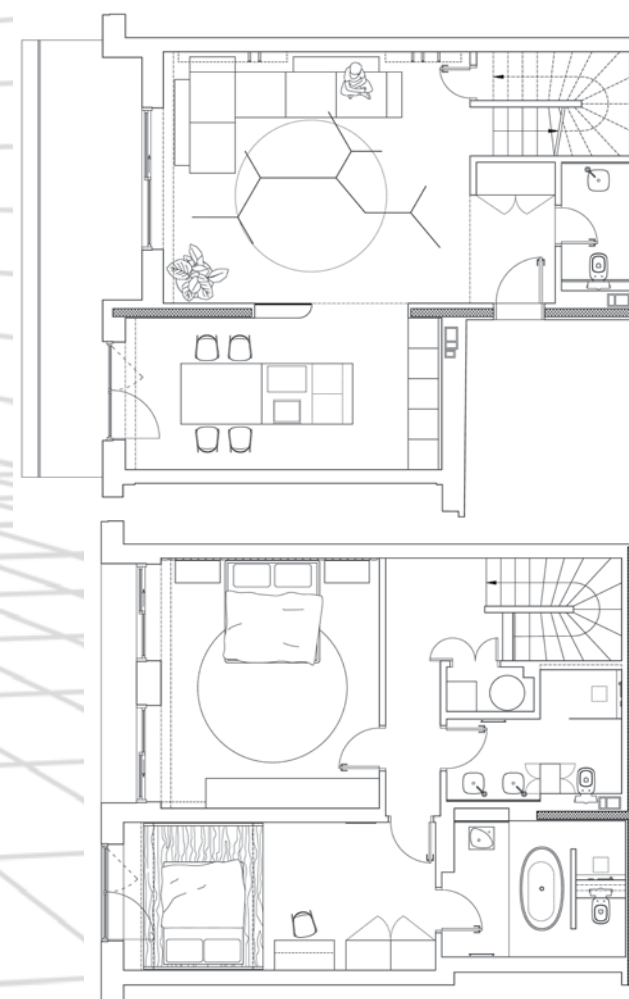

U ovom stanu u Beogradu na Vodi kombinovano je 4-5 različitih brendova rasvete. Plafonsko osvetljenje je birano u skladu sa relativno malom visinom plafona, koja se kreće u okvirima standardne visine za beogradsku novogradnju, ali je vrlo ograničavajuća u pogledu izbora svetiljki.

Dupleks penthaus sa dve spavaće sobe u novoizgrađenom stambenom bloku Novog Beograda izvođen je 2021. godine. Bilo je potrebno promeniti strukturu tako da se smeste integrisana dnevna zona sa dodatnim ostavama na prvom nivou i glavna spavaća soba sa kupatilom i soba za tinejdžera sa kupatilom u noćnoj zoni na drugom nivou. Pojavila su se dva osnovna projektantska izazova.

Prvi je bio kako da se u postojećoj konstruktivnoj strukturi smesti upotrebljiva kuhinja sa trpezarijom, da se ona istovremeno integriše sa dnevnim sobom, a da zadrži sopstvenu celovitost i intimnost. Drugi se ticao organizacije zone za tinejdžera sa svim potrebnim sadržajima na relativno maloj površini i vrlo uskoj izduženoj strukturi.

Materijalizacija je jasno postavljena kroz osnovni odnos toplog orahovog drveta sa velikim tamnim kamenolikim keramičkim panelima. I jednima i drugima su kontinualno oblagana polja zidova i nameštaja, dok je su hrastov pod i preostali zidovi i plafoni jako svetli. Imajući u vidu da je stan dobro osvetljen prirodnim svetlom bilo je moguće koristiti i veće tamne površine i naglasiti kontrast svetlo-tamno. Igra sa svetlom nastavljena je i u detaljima. Uvedeni su elementi metalnih polutransparentnih rešetki u strukturi i nameštaju, ili razni detalji obojenog, prosvetljenog ili reflektujućeg stakla u kupatilima.

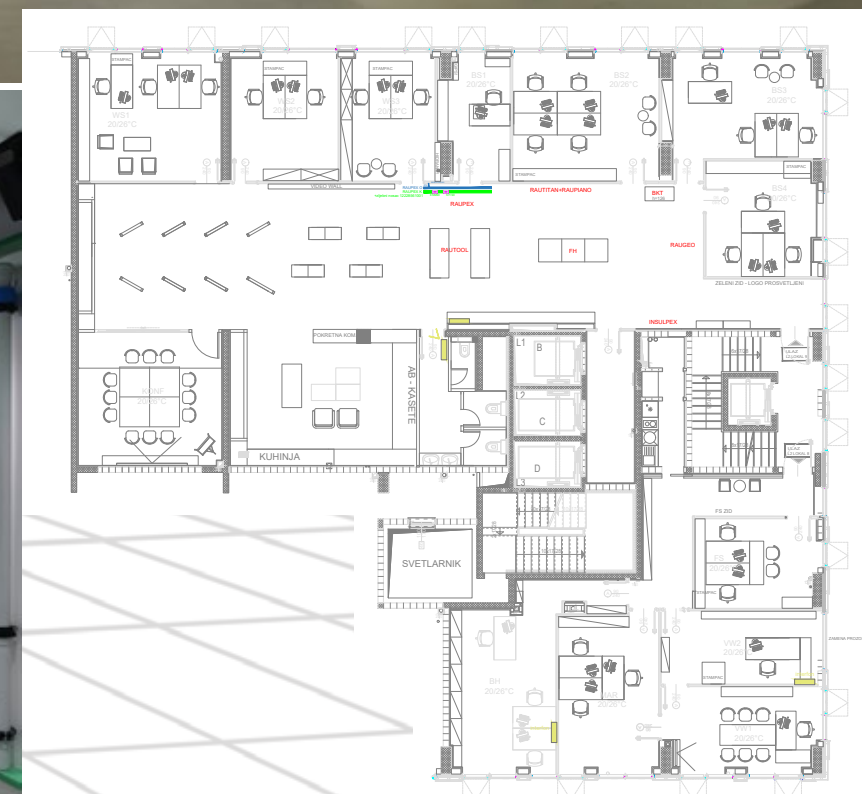

Arhitekta:
Boban Jokić
STUDIO SPECTROOM
INTERIOR DESIGN

ENTERIJER U FUNKCIJI PREZENTACIJE

Moderan poslovni prostor, koji spaja kancelarijski deo i multifunkcionalni showroom, oblikovan je tako da zadovolji potrebe savremenog poslovanja i prezentacije proizvoda. Enterijer je zasnovan na čistim linijama, neutralnim tonovima i pažljivo izabranim materijalima koji naglašavaju profesionalni identitet kompanije. Radne zone organizovane su tako da optimizuju komunikaciju i protok informacija, dok su prezentacione površine projektovane kao fleksibilni segmenti koji se mogu prilagođavati različitim tipovima izlaganja i događaja.

Showroom funkcioniše kao centralni prostor u kojem su objedinjeni proizvodi iz više industrijskih sektora – nameštaja, PVC stolarije, vodovodnih i kanizacionih sistema, kao i mašinskih i termotehničkih instalacija.

U REHAU showroom-u predstavljen je celokupan asortiman kompanije, uključujući napredna prozorska rešenja, građevinske i kućne instalacije, kao i širok spektar proizvoda za industriju nameštaja. Modernistički pristup dizajnu enterijera omogućava jasno sagledavanje tehničkih specifikacija svakog proizvoda i olakšava njihovu demonstraciju. Posetioци, kupci i profesionalni partneri imaju mogućnost da se detaljno upoznaju sa svakim segmentom ponude, isprobaju funkcionalnost komponenti i dobiju precizne informacije o prednostima i oblastima primene.

Integracija kancelarijskog dela i izložbenog prostora stvara okruženje u kojem se radne aktivnosti i prezentacija proizvoda prirodno nadovezuju, što ovaj projekat čini efektivnim modelom za kompanije koje teže transparentnoj komunikaciji i prezentaciji svojih rešenja u realnom, prostorno jasnom kontekstu.

Ovakav tip showroom koncepta postaje važan instrument u savremenoj industriji i distribuciji tehničkih materijala, jer objedinjavanjem različitih sektora omogućava stručno vođenje kroz proces izbora, poređenja i projektovanja.

Arhitekta:
**Aleksandar
Miljuš**

ODMOR I RAD

U beogradskoj kuli West 65 smeštena je garsonjera koja pokazuje kako promišljen dizajn može transformisati mali prostor u funkcionalan i udoban dom. Ideja metamorfoze ovde je ostvarena kroz jednostavne, ali izuzetno efektne poteze.

Centralni element enterijera predstavlja skriveni plakar koji u sebi krije bračni krevet. Kada je zatvoren, deluje poput čiste zidne obloge, bez nagoveštaja svoje funkcije, čime prostor ostaje otvoren i prozračan. Na taj način dnevna zona lako prelazi u noćnu, a funkcionalnost prostora dostiže svoj maksimum.

Ogledala proširuju granice enterijera i stvaraju osećaj dubine, dok žaluzine kontrolišu svetlo i privatnost, oblikujući ambijent u zavisnosti od doba dana. One ne narušavaju kontakt između spoljašnjosti i unutrašnjosti, već omogućavaju potpuno sagledavanje pogleda. Igra svetlosti i senki koja se pritom stvara postaje deo identiteta ovog prostora. Kompaktna kuhinja sadrži sve potrebne elemente, dok su kupatilo i ostava funkcionalno rešeni i u skladu sa celokupnim konceptom. Pored svoje praktične uloge, ovi prostori doprinose i estetskoj celovitosti enterijera.

Ovaj stan predstavlja primer kako se pažljivim planiranjem i suptilnim detaljima može postići prostorna dinamika, osećaj prostranosti i povezanosti sa okruženjem. Metamorfoza prostora ovde nije samo promena forme, već promišljen odnos prema načinu života budućih stanara — ravnoteža između funkcionalnosti, estetike i svakodnevnog ritma savremenog grada.

Savremeni način života sve češće briše granice između rada i odmora, pa tako i prostori koje nastanjujemo postaju prilagodljivi. Ovaj stan u kuli West 65 upravo je odgovor na tu promenu; ovo je primer kako jedan ambijent može lako prelaziti iz radnog u životni, bez kompromisa u estetici i komforu. Ideja je bila da se postigne osećaj kontinuiteta između unutrašnjosti i spoljašnjosti, kao da prostor diše zajedno sa panoramom grada. Tome doprinose široke staklene površine i žaluzine koje, osim kontrole svetlosti i privatnosti, omogućavaju da enterijer deluje kao produžetak spoljašnjeg ambijenta. Staklene pregrade definišu različite celine unutar stana i pažljivo zoniraju prostor, ali zahvaljujući svojoj transparentnosti ne prekidaju tok pogleda i omogućavaju sagledavanje vizura iz svih delova enterijera. Zidne obloge u tekstuiri drveta unose toplinu, dok tamni kameni zid postaje akcenat koji prostor dodatno usidruje i vizuelno balansira.

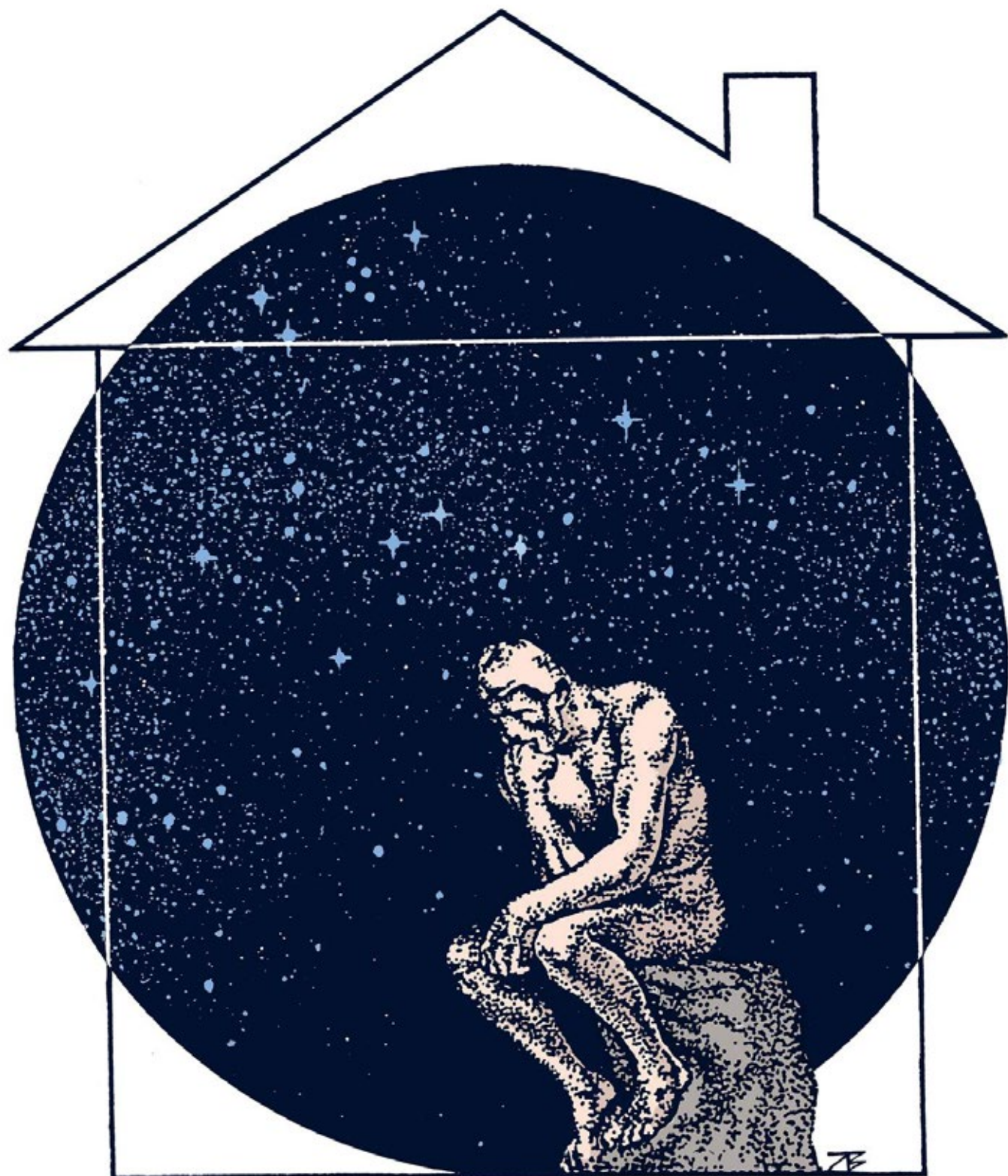

Centralno pozicionirana skrivena kuhinja, diskretno uklopljena u drvene obloge, prati temu transformacije i omogućava da se prostor jednostavno menja u zavisnosti od trenutne potrebe - iz radnog u opuštajući, iz formalnog u lični. Isti princip preoblikovanja prati i ostale zone stana, čineći da enterijer funkcioniše kao jedinstven i fleksibilan sistem.

Rezultat je izuzetno prozračan i harmoničan prostor koji odiše mirnoćom i lakoćom. Metamorfoza se ovde ne ogleda samo u fizičkoj promeni funkcije, već u načinu na koji prostor reaguje na ritam savremenog života, fluidno, prilagodljivo i u stalnom dijalogu sa spoljašnjim svetom.

JUGOSLAV VLAHOVIĆ ART

